

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

IVETA PRIEDE

Patstāvības sekmēšanas iespējas pirmsskolā 3 - 4 gadīgiem bērniem

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

_____	Mg.paed.	Rasma Purmale	_____
Akadēmiskais amats	Zinātniskais / akadēmiskais grāds	Vārds, uzvārds	Paraksts

RĪGA 2020

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir „Patstāvības sekmēšanas iespējas pirmsskolā 3 - 4 gadīgiem bērniem”, kura autore ir Iveta Priede. Pētījuma mērķis ir pētīt un analizēt bērnu patstāvību un patstāvības sekmēšanas iespējas pirmsskolas izglītības iestādē. Izstrādājot darbu tika izvirzīta hipotēze: bērni ir patstāvīgi, ja pieaugušie zina patstāvības attīstības ietekmējošos nosacījumus un nodrošina iespēju bērnam būt patstāvīgam.

Darbs sastāv no teorētiskās un praktiskās daļas. Teorētiskajā daļā analizēta patstāvība, patstāvības attīstības ietekmējošie pamatnosacījumi, patstāvību ietekmējoši faktori 3 – 4 gadīgiem bērniem un iestādes vides raksturojums bērnu patstāvības sekmēšanai, kas balstās uz Ē. Ēriksona, Z. Freida, R. Fišera, I. Puškareva, A. Vecgrāves, S. Omarovas, D. Dzinteres, R. Purmales, D. Vigules, S. Miezītes u.c autoru atziņām.

Praktiskajā daļā tika veikts pētījums Ķekavas novada X pirmsskolas izglītības iestādē, 3 līdz 4 gadu vecuma bērnu grupā. Pētījumā piedalījās 24 bērni, 12 zēni, 12 meitenes un viņu vecāki. Pētījums balstās uz pedagoģisko darbību patstāvības sekmēšanai un vecāku anketēšanai pētījuma sākumā un beigās.

Pētījuma izvirzītā hipotēze apstiprinājās - bērni ir patstāvīgi, ja pieaugušie zina patstāvības attīstības ietekmējošos nosacījumus un nodrošina iespēju bērnam būt patstāvīgam.

Bakalaura darbs sastāv no 55 lapām, 1 tabulas, 21 attēliem, 3 pielikumiem, 38 literatūras avotiem.

Atslēgas vārdi: Patstāvība, pašvērtējums, autonomija, 3-4 gadīgi bērni, pirmsskola

Anotation

The theme of the Bachelor work: “Opportunities to promote independence in preschool for 3-4 year old children” by Iveta Priede. The aim of the research is to study and analyze children's ability being independent and opportunities to promote children being independent in a pre-school educational environment.

When developing the work, a hypothesis was put forward: children in their actions are independent if adults around them know the conditions of independence and provide an opportunity for the children to be independent.

The work consists of theoretical and practical part. The theoretical part analyzes independence, the basic conditions influencing the development of independence, factors influencing independence for 3-4 year old children and the characteristics of the institution's environment for promoting children's independence, which is based on: E. Erikson, Z. Freid, R. Fischer, I. Pushkarev, A. Vecgrave, S. Omarova, D. Dzinterest, R. Purmale, D. Vigule, S. Miežite and others.

In the practical part, a research was carried out in Ķekava region X pre-school educational institution, in a group of children aged 3 to 4. The study involved 24 children, 12 boys, 12 girls and their parents. The research is based on pedagogical activities to promote children's independence and to survey parents at the beginning and end of the research.

The hypothesis put forward in the research was confirmed - children in their actions are independent if adults around them know the conditions of independence and provide an opportunity for the children to be independent.

The Bachelor work consists of 55 pages, 1 table, 21 images, 3 appendices, 38 literature sources.

Keywords: Independence, self-assessment, autonomy, 3-4 year old children, preschool

Saturs

Ievads.....	5
1. Teorētiskais pamatojums	7
1.1. Patstāvība, patstāvības attīstību ietekmējošie pamatnosacījumi - teorētisko atziņu analīze	7
1.2. Patstāvību ietekmējošie faktori 3 – 4 gadīgiem bērniem	13
1.3. Pirmsskolas izglītības iestādes vides raksturojums bērnu patstāvības sekmēšanai	19
2. Pētījums par bērnu patstāvības veicināšanu pirmsskolā.....	24
2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums	24
2.2. Pētāmās grupas raksturojums un sākotnējā izpēte	25
2.3. Vecāku anketēšanas rezultāti mācību gada sākumā.....	29
2.4. Pedagoģiskā darbība patstāvības sekmēšanai	33
2.5. Iegūto rezultātu apkopojums un analīze	42
Secinājumi	48
Literatūras un avotu saraksts	49
Pielikumi.....	52

Ievads

Lielākā sabiedrības daļa apzināti vēlas, lai bērni izaugtu par veiksmīgām, veselīgām, un brīvām personībām. Ar veiksmīgām, domājot gan privātā dzīvē, gan sociālajā jomā, ar veselību domājot, gan no fiziskā, gan emocionālā skata punkta un, ar brīva personība, domājot – spējīgs analizēt, lemt, rīkoties izprotot cēloņsakarības, un atbilstoši savam vecumam un spējām, nest atbildību par savu rīcību un tās sekām.

Autore bērnu attīstībai ir pievērsusi uzmanību: analizējot savu attīstību, vērojot savus bērnus, strādājot ar pusaudžiem profesionālās izglītības jomās un četrgadīgiem līdz vienpadsmit gadīgiem bērniem (U.K. mācību iestādē, specializējoties grūtību atbalstīšanā). Ne mazāk svarīgi ir gūtie iespaidi strādājot arī pieaugušo tālākizglītības jomā. Visa šī pieredze radīja neremdināmu vēlmi vēl, pēc iespējas vairāk un dziļāk, saprast – cilvēku un viņa iespēju sasniegt savu potenciālu, jo novērojums, ka mācību iestādē, saņemot pēc iespējas vienādus, kā arī īpaši specializētus apstākļus, cilvēks spēj absorbēt un realizēt vien sev zināmu apjomu. Kas tas ir, kas traucē vai pat liedz cilvēka iespēju sasniegt savu potenciālu?

Tagadējā pieredze: audzinot jaunāko atvasi, studējot pirmsskolas un sākumskolas kursu, apgūstot M. Montesori praktiskās pedagoģijas kursu un strādājot pirmsskolas izglītības iestādē, (sākot ar silītes grupas bērniem), spilgti apstiprina autores līdzšinējo novērojumu un ideju par to, ka pārlietu bieži, gan vecāki, gan izglītības iestāžu darbinieki, gan līdzilvēki sabiedrībā, neapzināti kavē bērna dabisko vēlmi izzināt lietu kārtību, cēloņsakarības, pieņemt lēmumus un apgūt jaunas prasmes, atbilstoši savām spējām.

Katrs pieaugušais nāk no savas ģimenes esošā mikroklimate, kas ietver dažādus uzvedības modeļus, un, gan apzināti, gan neapzināti, atdarina savu pieredzi bērnu audzināšanā. Sabiedrība ir dabiski daudzslāņaina, jebkuros apstākļos un vietā. Izglītības iestādē satiekas dažādu zināšanu un iespēju vecāki un izglītības iestāžu pārstāvji. Interesējoties par izglītības sistēmā uzsāktajām izmaiņām – kompetenču pieejas attīstību, rodas pārdomas par to, cik procentuāli izglītības sistēmas pārstāvju un vecāku ir gatavi pieņemt jauno izaicinājumu un vai tagadējā sistēma tiešām gana labi nesagatavo bērnu dzīvei? Kā ir jāaudzina bērns, lai viņš būtu veiksmīgs, veselīgs un brīvs – tāds, kas spēs dzīvot patstāvīgu, pilnvērtīgu dzīvi!

Skarbus, tomēr patiesus vārdus, izceļ Reņģe: A. Maslova idejas ir bijušas liels izaicinājums tradicionālajiem priekšstatiem cilvēka pašīstenošanās ideju saistot ar dzīves jēgu. Cilvēka dzīvē ir tik daudz jēgas, cik lielā mērā viņš spēj sevi īstenot un realizēt savu potenciālu, pārējo definējot vienkārši par veģetēšanu un eksistēšanu (Reņģe, 1999, 163).

Lai spētu pašīstenoties, cilvēkam jābūt patstāvīgam – kā tas ir, kā to panākt, kā pilnveidot?

Pētījuma objekts: pedagoģiskais process pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: bērna patstāvība.

Pētījuma mērķis: pētīt un analizēt bērnu patstāvību un patstāvības sekmēšanas iespējas pirmsskolas izglītības iestādē.

Pieņēmums/hipotēze: bērni ir patstāvīgi, ja pieaugušie zina patstāvības attīstības ietekmējošos nosacījumus un nodrošina iespēju bērnam būt patstāvīgam.

Pētījuma uzdevumi:

1. pētīt un analizēt teorētiskās atziņas par patstāvību.
2. Pētīt un analizēt patstāvības attīstības ietekmējošos faktorus.
3. Pētīt un analizēt 3 – 4 gadīgu bērnu attīstību pētāmā temata aspektā.
4. Analizēt pirmsskolas izglītības iestādes vidi pētāmā temata aspektā.
5. Izstrādāt praktiskā pētījuma metodoloģiju.
6. Veikt sākotnējo pētījumu un analizēt iegūtos rezultātus.
7. Veikt pedagoģisko darbību patstāvības sekmēšanai.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā metode – pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīze.
2. praktiskās: novērošana, anketēšana, datu apstrāde.

Teorētiskā pētījuma bāze: teorētiskais pētījums tika veikts analizējot A. Maslova, Ē. Ēriksona, Z. Freida, R. Fišera, V. Reņģes, I. Puškareva, A. Vecgrāves, S. Omarovas, R. Baltušītes, D. Dzinteres, R. Purmales, D. Vīgules, S. Miezītes teorētiskās atziņas.

Praktiskā pētījuma bāze: Ķekavas novada X pirmsskolas izglītības iestādē, 24 bērni vecumā no 3 līdz 4 gadiem.

1. Teorētiskais pamatojums

1.1. Patstāvība, patstāvības attīstību ietekmējošie pamatnosacījumi - teorētisko atziņu analīze

Patstāvīgs cilvēks ir tāds, kas nav pakļauts citiem, nav atkarīgs no citiem. Viņš grib būt patstāvīgs, dzīvot un rīkoties patstāvīgi. Tāds, kas ir brīvs no citu ietekmes, var iztikt bez citu palīdzības, vadības. Arī savos spriedumos ir patstāvīgs ar patstāvīgiem uzskatiem, patstāvīgs raksturs. Darbā ir patstāvīgs un spēj veikt patstāvīgu zinātnisku pētījumu. (Svešvārdu vārdnīca, 2009-2018; Latvian Oxford Living Dictionaries, 2018).

Amerikāņu filozofs un psihologs A. Maslovs patstāvību, autonomiju un neatkarību min kā radošas personības – ar to domājot cilvēku ar radošu attieksmi pret sevi un dzīvi – īpašības. Tas ir cilvēks, kas vienmēr darīs to, ko viņš patstāvīgi ir izvēlējis. Viņš nekonfliktēs ar sabiedrību un neignorēs sociālas normas, bet viņš arī nepakļausies spiedienam. Tāds cilvēks nešķiro citus cilvēkus pēc rases, politiskās pārliecības utt, bet gan pēc tā, cik augsta ir viņa morāle, cik ētiski uzvedās un cik radoši viņi ir. Šāds cilvēks nejūtas vientuļš vienatnē. Viņš spēj pašīstenoties nesaistot sevi ar citiem, uzsver Reņģe. (Reņģe, 1999, 169).

Patstāvība ir viena no dzīves nepieciešamībām, kas neuzrodas pati no sevis, bez vēlamiem apstākļiem un paraugiem. Turklāt tā attīstās bērna agrā vecumā un tā ir vecāku, ģimenes, skolotāju un sabiedrības kopumā atbildība (Yaswinda, 2013, 59). Savukārt I. Pučure patstāvību skaidro, kā vienu no pašapziņas komponentiem, līdzās minot: pašvērtējumu, pašapzināšanos, pašrealizāciju, pašcieņu (Pučure, 2000, 39).

Pašmotivācija bieži vien ir vēl svarīgāka par dotībām un izšķirošāka par tā dēvēto svešas personas radītu motivāciju, kas būtībā ir tikai mēģinājums no ārpusē ietekmēt kāda cilvēka motivāciju, tikt galā ar to un manipulēt, skaidro Milleri - Hohāģeni. Tas bieži vien izraisa nevajadzīgas mokas un vilšanos. Turpretī darbošanās pašmotivācijas dēļ ir apmierinoša un var ļoti ātri ļaut izbaudīt panākumus, kas savukārt rada jaunu pašmotivāciju – tā ir svarīga kopsakarība. Šajā sakarā mēdz runāt par iekšējo un ārējo motivāciju. Tomēr tie ir mazliet aplami termini. Precīzāk aplūkojot, motivācija vienmēr nāk no iekšienes, ārējie faktori (atalgošana, draudēšana ar sodiem utt.) tikai ietekmē un izmanto savā labā iekšējās vajadzības vai bailes. Citādi ir, ja tiek dāvātas ierosmes vai izteikti piedāvājumi, kā tas galvenokārt ir raksturīgs Montesori pedagoģijas ceļam (Milleri – Hohāģeni, 2011, 73). Pētot sadarbības mijiedarbību starp mammām un bērniem, tika novērots, ka vidējās klases mammās, reaģē uz bērna vēlmi saņemt novērtējumu ir sasniegumu sasniegšanu veicinoša nevis patstāvības

veicinoša, jo atzinība bērnam tiek sniegta, ja ir sasniegts rezultāts, tomēr atzinība netiek saņemta, ja bērns meklē palīdzību un atbalstu, lai sasniegtu rezultātu (Crandall, Preston, Rabson, 1960, 248).

Pārliecinātība, kas saistīta ar pietiekami augstu pašnovērtējumu un pašcieņu, cilvēkam vajadzīga, lai spētu izvirzīt un sasniegt mērķus, arī – lai atvairītu spiedienu, lai spētu pieņemt izšķirīgus lēmumus. Bez pašcieņas un pārliecinātības nav iespējama personības brīvība, izceļ I. Puškarevs (Puškarevs, 2001, 32).

Pašīstenošanās ir savas patības papildīšana reālā darbībā, kas ir pietā līmeņa vajadzība. Tā nozīmē, ka cilvēks tiecas būt tas, kas viņš var būt konkrētajos apstākļos, akcentē V. Reņģe pamatojoties uz A. Maslova idejas (Reņģe, 1999, 162). H. Smita iesaka, vecākiem pret bērniem jāizturas draudzīgi, tomēr bērni negrib, ka vecāki ir viņu "draugi" – vecākiem jāievēro pietiekama distance, lai bērns justu, ka viņi ciena bērna augošo neatkarību, tai pašā laikā viņi nekādā ziņā nedrīkst būt vienaldzīgi. Tas nozīmē ka bērns jāiedrošina rīkoties patstāvīgi, atceroties, ka viņš tomēr vēlas saglabāt zināmu neatkarību no vecākiem (Smita, 1995, 26 – 27). Bērns vēlās izzināt, pētīt un darboties. Vēlme uzzināt, kas tad īsti tur iekšā ir? – ir bērnības norma, kas piemīt gandrīz visiem bērniem, uzsver A. Vecgrāve. Tā ir normāla zinātkāre un bērnībā darbojas kā spēcīgs stimulants attīstībai (Vecgrāve, 1996, 47). Kad bērns aug, virzoties no vienas attīstības fāzes nākamajā, pieaugušajiem ir jāmaina audzināšanas paņēmieni pielāgojot tos ikvienai attīstības stadijai un katra bērna neatkārtojamām vajadzībām, skaidro H. Smita (Smita, 1995, 249). Jau 3-4 gadīgiem bērniem ir novērojamas atšķirības, kas atklāj, ka ir bērni, kas neatlaidīgi cenšas vingrināties, lai gūtu sasniegumus un ir bērni, kas ir sporādiski un negatīvi vai pat pazemojoši, tātad, šīs atšķirības noformējas vēl agrākā bērnībā. Kā šīs atšķirības rodas? Domājams, ka tas nostiprinās bērna ikdienas vidē. Sasniegumu orientētu uzvedību veicina viņu neatlaidīgās vingrināšanās pozitīvs atbalsts, kas sniedz gandarījumu, bet samazina, ja tāda nav (Crandall, Preston, Rabson, 1960, 243). Par bērna ļoti agrīno attīstības nozīmīgumu, tās ietekmi bērna tālākā attīstībā un mammas nenovērtējami svarīgo lomu, skaidro arī Dr.B. Fitzgerald „Runā ar mazuli” (Fitzgerald, 2014).

Omārova izceļ Amerikāņu psihologa Ē. Ēriksona izvirzīto personības attīstības teoriju “Epiģenētiskā personības psihosociālās attīstības koncepcija”, kas izdala 8 etapus personības attīstībā visas dzīves laikā. Pirmā etapā, no dzimšanas līdz viena gada vecumam, bērnam, atkarībā no fizisko un emocionālo vajadzību apmierināšanas kvalitātes, veidojas uzticēšanās vai neuzticēšanās pasaulei. Otrajā etapā, no diviem līdz trīs gadiem, bērns sāk apzināties to, ka viņš ir atsevišķa būtne un var kontrolēt savu uzvedību, kā arī attīstās valoda. Ja vecāki ir pietiekami saprotoši un taktiski, bērnā veidojas patstāvības un neatkarības izjūta, savukārt, ja vecāki ir neiecietīgi, nosodoši un kaunina bērnu, viņā rodas šaubas par sevi, kā arī kauna un

vainas apziņa. Trešajā etapā, no trīs līdz pieciem gadiem, galvenais ir bērna eksperimentēšana ar savām iespējām, kustībām, darbību. Ja bērnam apkārt esošie pieaugušie ar sapratni izturas pret viņa darbību, attīstās bērna iniciatīva darboties, apgūt jaunas iemaņas un pieredzi. Ja bērns saņem noraidošu attieksmi, nepamatotus aizliegumus un tiek pārlieku uzmanīts, rodas pasivitāte un mūžīga vainas izjūta (Omārova, 1996, 36 – 37).

Ne reti ir sastopamas situācijas, kad zema pašvērtējuma vadīts bērna aprūpētājs pāraprūpē bērnu, tādejādi maldīgi pašapliecinoties, ka es esmu labs un svarīgs atbalsts bērnam. Iespējams, mums šķiet: jo vairāk darām bērnam labā, jo vairāk parādām savu mīlestību. M. E. Maunza atgādina – Marija Montesori savā pieredzē skaidri noformulēja, ka darot bērna vietā visu, ko viņš spēj izdarīt pats, mēs radām šķēršļus viņa attīstībā (Maunza, 2013, 20). H. Smitas pieminētā atziņa skan šādi – vecākiem pārāk mīlot savu bērnu un cenšoties "sargāt" bērna "laimīgo bērnību", nepieļaujot nekādas vilšanās un sarūgtinājumus, bērnam nav iespēju izcīnīt ar vecākiem emocionālas cīņas, bez kurām bērns nevar kļūt patstāvīgs (Smita, 1995, 243). Arī V. Reņģe uzsver, ka bērnam pieaugot, kļūstot par pieaugušu cilvēku, mātei nevajadzētu par katru cenu piesaistīt viņu pie sevis „mans bērns pieder man!”. Patiesas mātes mīlestības kritērijs ir mātes prieks par sava bērna patstāvību (Reņģe, 1999, 105). Bieži vien, tā notiek mātišķo instinktu vadībā – parūpēties, palīdzēt, atvieglot, šķietami, mazā cilvēka praktisko dzīvi, tādejādi domājot, ka labi rūpējas par bērnu.

Griba ir garīga darbība, kas prasa lielu garīgu piepūli un sākotnēji izpaužas ķermeņa kustībās un darbībās. Pedagoģis O. Svenne norāda, ka „spēcīgs gribas spēks” rada personību, atsaucas D. Vigule (Vigule, 2000, 25). Kā norāda K. Dēķens, bērna pašapziņas kodols ir jūtas un griba. Jau agrā bērnībā, kā ES aizsardzība parādās spītība, ietiepība, protesti, jo bērna vēlme realizēt savu ieceri, liek stāties pretī pieaugušajam. Ja pieaugušā izpratne, iejūtība, robežu nospraušana nav īsti adekvātas attiecīgajā situācijā, tiek traumēta bērna griba, atsaucas D. Vigule (Vigule, 2000, 29). Novērojumos atklāts arī tas, ka mammas depresija, sliktā emociju pārvaldīšana un slikti vadītas dzīves funkcijas ir cieši saistītas ar zēnu sliktu uzvedību, un vēl ciešāk saistītas ir meiteņu problemātiskā uzvedība ar mammu zemo izglītību vai to, ka izglītības nav vispār (Hughes, Ensor, 2009, 320).

Tāpat notiek, neapzinoties un nespējot izprast bērna spējas un vajadzības, pieprasot no viņa vairāk kā viņš spēj saprast un veikt. Ir sajūta, ka šāda neadekvāta rīcība ir sekas vai instinktīvs turpinājums tam, kā paši tikuši "audzināti". Vienā vārdā to visu varētu raksturot kā nezināšanu. Vienkāršu, cilvēcīgu nezināšanu. Mātes, tēvi un pat audzinātāji rīkojas pēc dīvainā principa: „Kad mēs augām, tad darīja tā...!” (Vecgrāve, 1996, 9). Dr A. Landsbergiene, kas ir četru bērnu mamma un privātu bērnudārza ķēdes dibinātāja Latvijā un Lietuvā, atgādina, ka svarīgākais, ko vecāki var dot bērnam ir beznosacījuma mīlestība un

labestības pilnas bērnības atmiņas nevis vecāku cerību īstenošana vai lieliska izglītība (Landsberģiene, 2016). R. Baltušīte dalās pieredzē, ka citreiz vecāki pret bērniem izvirza pārāk augstas prasības un ikdienā bērni saņem pārlietu kritiku. Būtu naivi domāt, ka pirmsskolnieki negrib būt akurāti un savaldīgi. Bērns var apgūt šīs vērtīgās personības īpašības tikai savas darbības procesā, savā personīgajā pieredzē. Pieaugušajiem ir jādarbojas kopā ar bērnu demonstrējot šo īpašību izpausmi, neaprobežojoties tikai ar vārdiem. Labākais audzināšanas veids pirmsskolas vecumā, un ne tikai, ir vecāku uzvedība kā paraugs. Bērns mācās no redzētā biežāk nekā no dzirdētā (Baltušīte, 2006, 64-64).

H. Smita norāda, ja vecāki dod bērnam iespēju saprast, ka viņiem sagādā prieku darboties ar bērnu, viņš jūtas īpaši pagodināts, un aug viņa pašpārliecinātība – tas labvēlīgi ietekmē bērna turpmāko attīstību (Smita, 1995, 254). Silta gaisotne mājās, kur ģimenes locekļi viens otram ir emocionāli pieejami un ir jūtamas stipras ģimenes saites, ir pamats veiksmīgai bērnu attīstībai (Bradley, 2003). I. Puškarevs skaidro, ka gan Z. Freids, gan Ē. Ēriksons ir uzsvēruši īpaši lielo mātes nozīmību nodrošinot emocionālo saskarsmi bērnam jau no dzimšanas, tādejādi nodrošinot uzticēšanos un paļāvību, kas rada pamatu savstarpējo attiecību attīstībai (Puškarevs, 2001, 29 – 30). Šādas sajūtas bērniem rada ticību sev, mierpilnu līdzsvaru, kas savukārt rada nosvērtu prātu un gatavību apgūt jaunu informāciju un praktiskas pieredzes, tādejādi pilnveidojot savu patstāvību. Vadoties pēc pieredzes, darba autore piekrīt H. Smitas izteiktajam viedoklim par to, ka pieaugušajiem katru dienu ir jāatrod laiks un enerģija, lai darbotos kopā ar bērnu, tādejādi sniedzot viņam ierosmi, ierādītu kaut ko jaunu un aicinātu pārbaudīt savus spēkus (Smita, 1995, 24). Šāda ikdiena nodrošina bērnam iespēju nostiprināt arvien jaunapgūtās iemaņas. Ir labi, ja pieaugušais to ievēro, jo, kā atgādina V. Reņģe pēc Ē. Ēriksona uzskata, ka ir ļoti svarīgi, lai pieaugušie bērnu atbalstītu, veicinātu bērna patstāvību, jo, jau otrajā un trešajā dzīves gadā, attīstās un nostiprinās: pozitīvais – autonomija jeb patstāvība, negatīvais – pastāvīga kauna un šaubu izjūta. Bērns ir pietiekami attīstīts, lai daudzas lietas veiktu patstāvīgi: pārvietotos, manipulētu ar priekšmetiem, spēlētos, veiktu elementāras pašapkalpošanās funkcijas – tas viss nostiprina bērnam uzņēmību (Reņģe, 1999, 115).

D. Dzintere izceļ A. Duges atziņu, ka ir svarīgi bērnu nevis vienkārši iesaistīt aktīvā izziņas darbībā, bet gan katrā bērnā saskatīt “viņa visdziļāko īpatnējo”, modināt un atraisīt šīs īpatnējās spējas un dot viņiem iespēju patstāvīgi, droši darboties, atbalstīt šos tikai viņam piemītošos spēkus (Dzintere, 2000, 4). R. Purmale akcentē: cilvēks ir sensitīvs – katrai attīstības jomai ir savi sensitīvie periodi (Purmale, 2000, 15). H. Smita uzsver, vislabāk bērni attīstās tad, ja viņiem tiek dota iespēja izmantot savas spējas, radošo garu un iniciatīvu (Smita, 1995, 28). M. Montesori ideja par bērnu – būvmeistaru, toreiz pedagogijā izraisīja īstu

sensāciju – un tā tas ir līdz pat mūsdienām. Mūsdienās runā par „potenciāliem”, par „enerģijām” vai „spēkiem”, tomēr īstenībā, būvmeistara tēls ir daudz plastiskāks, daudz trāpīgāks – un tajā pašā laikā arī ar izaicinošu radikalitāti, skaidro Milleri – Hohāgeni. Tas apšauba līdz šim ierasto cilvēka tēlu, saskaņā ar kuru pieaugušajiem mazais bērns pirmām kārtām „jāveido” no ārpuses. Bet vai pats bērns var būt sevis „veidotājs”? „Šai mazajai dzīvībiņai, kuru mēs cenšamies modelēt pēc sava prāta, inteligences un rakstura attīstīšanai nav vajadzīga nekāda skubināšana un piespiešana, nekāda izlabošana un nopelšana. Visa Radītājs uzmana bērnus tāpat, kā rūpējas, lai kurkulēns kļūst par vardi, kad ir pienācis īstais laiks...” (Milleri – Hohāgeni, 2011, 29). Šis attīstības process, pēc Montesori domām, norisinās tā dēvētajās sensibljās fāzēs. Te ir runa par noteikta satura īpašiem uztveres laikiem, kuros bērnam ir visaugstākā motivācija nodarboties noteiktās jomās (Milleri – Hohāgeni, 2011, 29, 31-32).

Tomēr sabiedrībā ir arī bērni, kuriem nepieciešams papildus atbalsts ceļā uz prasmēm pašam domāt, plānot, analizēt. Amerikā tika veikts pētījums, kurā tika konstatēts, ka bērni, kuriem tiek jautāts – ko viņi vēlas attiecīgajā dienā izdarīt un vakarpusē pārrunā, kā viņiem ir veicies, ļoti labi dod iespēju saprast, ka darbu var plānot jau iepriekš, un šāda prakse ļauj bērniem apgūt cēloņu un sekū sakarības (Smita, 1995, 116).

R. Purmales pētījuma rezultāti par cilvēku atmiņām līdz 7 gadiem, atklāj ainu, ka bērniem ir patīcīgs laiks, bez pieaugušo iejaukšanās, kā arī vecāku izrādītā uzticēšanās bērnam. Savukārt, visnepatīkamākās ir atmiņas par pieaugušo nevēlēšanos izprast bērnu, pārrunāt ar viņu, kāpēc viņš tā ir rīkojies un sliktā emocionālā attieksme (Purmale, 2000, 13). Diemžēl, sabiedrība kopumā, cauri paaudzēm, nevar tik ātri (cik gribētos) no šī modeļa izlauzties. Pieaugušajos, kas audzina bērnus, “dzīvo” nesaprastais, aizvainotais, nepatiesi sodītais Bērns (pēc E. Berna), kas aizvien dominē saskarsmē ar saviem un citiem bērniem. Zināšanas par emocionālo saskarsmi joprojām bieži ir nepietiekamas, jo pieaugušais kā bērns nav izjutis, ka viņu bērniībā uztvertu, saprastu kā atsevišķo, autonomo, unikālo, atšķirīgo no pieaugušā, tādēļ arī joprojām nav retums, kad pieaugušais bērnu neuztver, negrib saprast kā atsevišķo, citādo, analizē R. Purmale (Purmale, 2000, 14). Ja bērnam neļauj būt patstāvīgam, pieaugušie turpina darīt visu viņa vietā vai arī bērns dzird nepārtrauktus pārmetumus, ka viņš tūlījas, dara tā, kā nevajag, utt., tad bērniā rodas šaubas par sevi. Ē. Ēriksons izvirza domu, ka mūsu rietumnieciskajā kultūrā, vecāki grib, lai bērns pārmērīgi agri ir tūrīgs un kārtīgs, bet bērns to nespēj izpildīt, un viņam visu laiku ir jādzird ”Kā tev nav kauna! Fui!” Tāpēc Ē. Ēriksons apgalvo, ka mums ir raksturīga kaunināšanas kultūra, analizē Reņģe (Reņģe, 1999, 115).

Jāpiemin, ka arī mūsdienu, bieži vien, steidzīgais dzīves ritms un laika trūkums neapzināti rada nepacietību, līdz ar to, nereti arī neiecietību, kas vada pieaugušo izdarīt un

izlemt bērna vietā, attiecīgi laupot jaunā cilvēka veselīgas pašapziņas attīstības iespēju. Piekrītu H. Smitas daudzu gadu pieredzē novērotajam, ka pieaugušo steiga ir viens no iemesliem, kas traucē izprast bērna iekšējās pasaules norises, jo daudz kas paliek nepamanīts, un tas atstāj dziļas pēdas bērna dvēselē un ietekmē viņa nākotni (Smita, 1995, 5). Filozofe S. Lasmane raksta, ka attieksmei pret cilvēku raksturīgas divas iespējas: humānisms un antihumānisms. "Šīs divas pamat attieksmes iezīmē vai nu otra cilvēka vērtības atzīšanu, saudzēšanu, aizstāvību vai arī vienaldzību, nicinājumu pat nīšanu." Lai arī pētījums veikts Nambībijā ar bērniem, kas kara apstākļu dēļ ir bijuši spiesti dzīvot nometnēs prom no saviem vecākiem, jo tā būtu bijis labāk, bet realitātē piedzīvojuši nelabvēlīgu attieksmi un vardarbību, tika noskaidrots, ka tagadējais bezdarbnieku iemesls ir šo cilvēku nespēja tikt galā ar vilšanos, sāpēm, dusmām un bailēm, kas ir kā sekas bērnībā piedzīvotai un līdz šim neatrisinātai traumatiskai pieredzei (Kaxuxuena, Janik, 2020, 9). Ir skaidrs, ka līdzīgas grūtības ir sastopamas vairākās pasaules vietās. Pētījumā, kurā piedalījās 785 bērni, no kuriem 59 bija cietuši no sliktas izturēšanās (nolaidība, skarba audzināšana, seksuāla vardarbība), noskaidrojās, ka bērni, kas ir agrā vecumā piedzīvojuši sliktu izturēšanos, ir mazāk spējīgi sevi aizstāvēt, atpazīt savas jūtas, viņiem ir grūti atpazīt savu autonomiju un attīstīt pārliecību par sevi (Bolgera, Patterson, 2001, 936).

R. Purmale pētījusi: vai mūsu iepriekšējās paaudzes nav bijušas humānas pret bērniem? Protams ne jau visi: aptaujās 3% respondentu atceras, ka vienmēr jutušies nozīmīgi, mīlēti un tāpat izturas arī pret saviem bērniem, analizē R. Purmale (Purmale, 2000, 13). Atliek uzdot jautājumu – vai šodien šādas aptaujas rezultāti būtu iepriecinoši augstāki? Tikai retais īpaši cenšas šajā jomā izglītoties un arī tas nesniedz garantiju, ka viss izdosies, jo dažādās dzīves situācijās, cilvēks tomēr automātiski rīkojas pēc bērnībā apgūtā modeļa, ja vien apzināti un nepārtraukti nepiestrādā pie savu reakciju izkopšanas.

Domāšana ir cilvēka spēju avots, pamats visai viņa dzīvei. Bieži vien pieaugušie cenšas panākt, lai bērns apgūst zināšanas, bet nepalīdz viņiem attīstīt prasmi kritiski, radoši, racionāli un vispār, patstāvīgi domāt. Nepareizs ir priekšstats, ka prasme spriest ir dabiska funkcija, tāpat kā elpošana, spēja staigāt, runāt un redzēt, skaidro R. Fišers (Fišers, 2005, 9 – 11). Domāšanas prasmes jāattīsta dzīves sākumā, jo spēja spriest brīvi un bez aizspriedumiem rodas tajos gados, kad veidojas bērna, kā domājošas personas, identitāte, skaidro R. Fišers. Bērnā augot arvien spēcīgāk vērojama domāšanas un spriešanas tendence (Fišers. 2005, 7). Ir svarīgi ņemt vērā, ka bērna spriešanas spēja ar katru dienu attīstās labāk, uzsver H. Smita. Piemērs par meitenīti, kas policijai stāstīja, ka nav kāpusi savādā tēvoča mašīnā, jo "tētis sacīja, lai es domāju, tāpēc arī es padomāju", ar šiem vārdiem paužot ļoti labu apstiprinājumu tam, ka pat mazus bērnus iespējams mudināt "padomāt", nevis vienkārši paklausīt (Smita,

1995, 254). Kanādas speciālisti iesaka vadīties pēc principa, ka pieaugušo mērķis nedrīkst būt izaudzināt bērnu, kurš nekavējoties paklausa visām pavēlēm, bet gan svarīgi ir iemācīt bērnam uzņemties atbildību par savu uzvedību, rūpēties un cienīt citus, savaldīt savas dusmas, attīstīt pašdisciplīnu un izmantot visas dzīves sniegtās iespējas (Einsvorta, 2007, 353).

Audzināšanas rezultātā notiek personības deformācija, vairumā gadījumu radošais potenciāls tiek atslābināts, bērni iemācās pielāgoties, atdarināt, uzvesties, domāt tāpat kā visi citi, uzsver Reņģe. A. Izraēlā tika veikts pētījums, kas atklāja, ka pusaudži, kas audzināti padomju sabiedrībā, no rietumu perspektīvas ir relatīvi psiholoģiski atkarīgi no vecākiem. Viņiem ir samērā intensīva vajadzība pēc fiziskas tuvības ar vecākiem, viņi izbauda vecāku sabiedrību, definē tos, kā savā dzīvē „vissvarīgākos cilvēkus”, un nevēlas viņus pievilt (emocionālā atkarība). Tomēr, tai pašā laikā, pusaudži atzīst, ka jūt dusmas uz vecākiem un kaunu, vaino viņus savās neveiksmēs, kā arī jūt, ka vecāki viņus neciena, kā neatkarīgas personas. Tomēr, arī paši jūtās vainīgi, cenšoties kļūt patstāvīgi, jo vecākiem, taču, viņi ir vajadzīgi, kā arī jūtās atbildīgi par to, ka vecāki par viņiem rūpējas un aizsargā. Padomju savienības pusaudži, piedzīvo īpaši intensīvu pieredzi/konfliktu starp nepieciešamību būt patstāvīgiem un atkarību (Mirsky, 2001). Šādi secinājumi vēlreiz liek pievērst uzmanību cilvēku attīstības un izaugsmes iespējām, procesiem un nepieciešamajam laikam, kas vajadzīgs, lai izmaiņas notiktu. Maslovs savos darbos nelieto angļu vārdu *development* – attīstība, bet gan vārdu *growth*; tā ir personības augšana, izaugsme, un nav nejaušība, ka A. Maslovs ir izvēlējis tieši šo terminu, runājot par to, kā notiek cilvēka izaugsme, uz kuriem viņš virzās (Reņģe, 1999, 163). Turpretī D. Vigule izsaka viedokli, ka audzināšana ir māksla, kura veido cilvēku. Tā nepārtraukti pilnveidojas, attīstās, lai sasniegtu savu galveno un augstāko uzdevumu – attīstītu katra cilvēka tikumisko pašapziņu (Vigule, 2000, 25).

Lai labāk saprastu bērnu, katram ir jāizanalizē savas pārdomas un jūtas par savu bērniību, jāizzina pēc iespējas vairāk par bērna attīstību un personības veidošanos. Mums ir jāpiestrādā, lai mainītu savu domāšanu un automātiskos ieradumus par labu katram bērnam ar ko mums ir saskarsme.

1.2. Patstāvību ietekmējošie faktori 3 – 4 gadīgiem bērniem

Lai vieglāk būtu pareizi saprast, kas notiek ar bērnu, kas tik strauji attīstās un mainās, ir svarīgi izziņāt šī vecumposma īpatnības. I. Puškarevs uzsver, ka jau trešajā dzīves gadā notiek viens no attīstības procesiem – intensīvi veidojas Es tēls. Bērns sāk sevi vērtēt: Kāds es

esmu? Tā veidojot attieksmi – cieņu pret sevi. Šādas pārmaiņas notiek lēni. Katru attīstības posmu nomaina lūzums jeb krīzes periods. Tas, cik izteikta ir šī pārmaiņu laika krīze, ir atkarīgs no apstākļiem, īpaši – no iespējam bērnam apmierināt savas attīstības vajadzības. Ē. Ēriksone norāda, ka krīze nav attīstības traucējums vai nenormāla norise. Tās ir jaunas vajadzības, kas jāapmierina, jāpārvar (Puškarevs, 2001, 32, 38 – 39). M. E. Maunza izceļ M. Montesori vārdus – katram nākamajam audzināšanas līmenim ir jāatbilst katram nākamajam bērna personības līmenim (Maunza, 2013, 42). Pieaugušajiem jāatceras, ka daba nemīl lēcienus, bet virzība uz priekšu ir pakāpeniska. Kopumā jāņem vērā, ka bērna attīstība ir ritmiska (J.A.Komenskis), izceļ S. Miezīte (Miezīte, 2000, 77).

Svarīgi ir izziņāt galvas smadzeņu attīstību. I. Puškarevs skaidro – līdz skolas vecumam bērna smadzeņu masa ir sasniegusi aptuveni 80% no pieaugušo cilvēku smadzeņu masas. Uzskata, ka bērna intelektuālās spējas atbilst tikai aptuveni 40 – 50% no pieauguša cilvēka intelektuālā līmeņa. Tas ir iespaidīgs attīstības posms, kas ir ģimenes, pirmsskolas izglītības personāla un plašākas sabiedrības locekļu atbildībā! Smadzeņu kvalitatīvā attīstība – nobriešana – var notikt tikai tad, ja bērna nervu sistēma uztver sociālās vides stimulus, kuri izraisa atbildes reakcijas. Tā notiek, ja bērns ir saskarsmē ar pieaugušajiem, ja ar viņu nodarbojas, ja viņš gūst aizvien jaunus iespaidus. Bet ja bērns ir izolēts no sociālās vides, ja viņam nav pietiekami daudz kontaktu ar cilvēkiem, kaut arī galvas smadzenes aug, to funkciju – psihiskās darbības – attīstība ir traucēta; ierobežota ir kognitīvo spēju (uztveres, domāšanas, atmiņas) attīstība. Tādā gadījumā, jārunā par attīstību tukšgaitā jeb neatgriezeniski zaudētu laiku, kad pilnā mērā notiek psihosociālā attīstība (literatūrā aprakstītie maugļi – bērni) (Puškarevs, 2001, 25 – 26).

Ne mazāk svarīga ir Z. Freida teorija, kas mūsdienās prasa objektīvu, radošu un kritisku pieeju – psihoseksuālās attīstības stadijas, skaidro I. Puškarevs. Pirmā stadija – orālā, kas aptver pirmo dzīves gadu un sniedzas tālu tam pāri. Zīšana. Otrā stadija – anālā, kas aptver laiku no otrā līdz ceturtajam dzīves gadam un to var iedalīt agrīnajā fāzē (kad bērns izjūt baudu (izvadošajā) iekšējo orgānu kairinājuma, sasprindzinājuma samazināšanos) un vēlīnajā fāzē (aizturošajā fāzē, kad bērns apzinās procesu, apgūst higiēnu, kontrolējot procesu, bērns gūst baudu un apgūst paškontroles iemaņas. Trešā stadija – falliskā, kas aptver trešo, ceturto un piekto dzīves gadu, kad vērojama pastiprināta interese par saviem dzimumorgāniem. Tā izpaužas masturbācijā, dažādās manipulācijās, fiziska kontakta vēlmēs, ekshibicionistiskās izdarībās. Šīs fāzes galvenais uzdevums – adekvāta dzimumidentifikācija, tai skaitā Edipa un Elektras komplekss. Piederības sajūta dzimumam, bērnam veidojas reizē ar Es identitāti (Puškarevs, 2001, 44 – 45). Audzinot bērnu ir svarīgi nekaunināt un nebiedēt

bērnu viņa izziņas procesos, bet būt saprotošiem, iecietīgiem, tolerantiem un bez negatīvisma palīdzēt apgūt poņēmācību un sociālās normas.

Ē. Ēriksons pētot psihosociālās personības stadijas uzsver, ka personības attīstība atkarīga no tā, kas, indivīdam esot krīzē, mijiedarbībā ar vidi, gūst virsroku. Piemēram, otrā un trešā gadā konflikts var veidoties starp autonomiju un kaunu/šaubām. Šajā laikā bērns cenšas būt neatkarīgs, svarīgi ir viņu neapspiest un palīdzēt pārvarēt nedrošību. Ja to neveicina vai apslāpē ar sodiem par neveiksmēm, bērns var kļūt agresīvs. Ceturtā un piektā dzīves gadā bērns kļūst daudz kustīgāks, agresīvāks. Enerģiski ieņem telpu, var uzbrukt, uzmācīgi runā. Ē. Ēriksons šādu uzvedību skaidro kā ielaušanos pasaulē ar vēlmi izzināt. Ja tas tiek atbalstīts, attīstās iniciatīva, ja nē, pastāvīga vainas izjūta (Puškarevs, 2001, 49 – 50).

R.Purmale akcentē K.Rodžera vārdus: cilvēka rīcība ir motivēta – galvenais dzīves motīvs ir aktualizācijas tentence, sava Es saglabāšana un attīstīšana (Purmale, 2000, 15). Amerikāņu psihologs A. Maslovs personības vajadzības (kas ir visai būtiskas bērna personības attīstībā) sakārtojis piramīdā atbilstoši to nozīmīgumam un uzskata: lai sasniegtu augstākā līmeņa vajadzības, vispirms ir jāapmierina pamatvajadzības: 1) fizioloģiskās vajadzības, 2) vajadzība būt drošībā, 3) vajadzība būt piederīgam (būt mīlētam), 4) vajadzība pēc pašcieņas, 5) vajadzība sevi apliecināt/aktualizēt. I. Puškarovs atzīmē arī citu autoru modifikācijas, kurās pamatoti iekļautas: izziņas, tikumiskās un estētiskās vajadzības. Z. Freids uzskatīja seksuālo, jeb libido par pamatvajadzību, bet amerikāņu psihologs A. Bandura izvirzījis trīs personības pamatvajadzības: vajadzību pēc mīlestības, vajadzību iekļauties un vajadzību pēc kontroles, kā arī psihologu Ē. Ēriksona, Ž. Piažē, Z. Freida u.c. atziņas par stadiālām vajadzībām. Līdz 3 gadu vecumam: emocionālais kontakts, patstāvība, drošība, darbība. No 3 gadu vecuma: rotaļas, izziņa, būt mīlētam, drošība un krievu psihologa S. Elkoņina ieviesto vadošo darbību (Puškarevs, 2001, 31, 38).

Bērns attīstās apmierinot vajadzības. Vajadzības ir nepieciešamība pēc tā, kas veicina indivīda dzīvību un personības attīstību. Ļ. Vigotskis norāda, ka personības attīstības virzītājspēks ir pretstati – vajadzības un to apmierināšana akcentējot vajadzību pēc saskarsmes un vajadzību darboties, akcentē I. Puškarevs (Puškarevs, 2001, 29). Arī D. Vigule apkopojot dažādu autoru viedokļus norāda, ka bērna aktivitāte balstās uz viņa vajadzību apmierināšanu: aktivitāte ir gribas izpausmes otrā pakāpe (pirmā – dziņa), tā uzskata K. Dēķens, norādot, ka tā ir griba šaurākajā nozīmē. Arī O. Svenne norāda, ka griba un domas rada un vada rotaļu procesu – galveno bērna darbību, kurā attīstās bērna personība. J. A. Students norāda, ka bērna rotaļas ir cieši saistītas ar viņa interesēm, kuras ir atkarīgas no bērna dziņu dzīves. K. Dēķens uzskata, ka bērnam pašam ir vēlme izzināt, ieņemt stāvokli. Paša izjustais, piedzīvotais ļauj vēlāk, gluži neapzināti, izdarīt secinājumus (Vigule, 2000, 26 – 27).

Apmēram trešajā dzīves gadā uz orientācijas refleksa bāzes bērnam attīstās orientējoši pētnieciskā darbība (vēlēšanās apskatīt, aptaustīt, iebāzt mutē, pagaršot u.tml.) Šī, īpaši 2 – 4 gadīgiem bērniem raksturīgā īpatnība rada traumu risku, tāpēc vecākiem un audzinātājiem tā jāņem vērā. Šajā vecumā ir sevišķi raksturīgs atdarināšanas reflekss, jo bērnam vēl nav loģiskās domāšanas, nav savu vērtību kritēriju. Līdz ar to šis ir, visprimitīvākais uzvedības apguves veids, kad mazi bērni atdarina novēroto, skaidro I. Puškarevs, kā arī norāda, ka šajā vecumā bērniem raksturīga priekšmetiskā darbība (Puškarevs, 2001, 30, 33). Trīs līdz četrus gadu vecumā bērni rotaļās sāk ievērot noteikumus, atbilstoši tiem izpilda dažādas rotaļu darbības un lomas. Piemēram, bērns atdarina ainas no reālās pasaules (ceļ, auklē, gatavo, servē, sagaida, pavada...) sāk izprast lomas, izzina sevi kā darbības subjektu, vērtē savas iespējas. Savā pētījumā I. Pučure secina, ka rotaļas attīstības priekšnosacījums ir bērna Es attīstība, kas ir arī rotaļas virzošais spēks. Visiem pašapziņas attīstības posmiem nosacīti atbilst rotaļu veidi. Tātad rotaļas un pašapziņas attīstība notiek mijiedarbībā (Pučure, 2000, 41). I. Freiberga atgādina, ka tuvojoties 4 gadu vecumam izziņas attīstība kvalitatīvi mainās, pāriet jaunā pakāpē. Iepriekš gūtās zināšanas sāk apvienoties, savienoties, sāk izgaismoties cēloņu – sekū sakritība (Freiberga, Priede, 2007, 31). Kanādas pediatru, ģimenes ārstu un vecāku grupas ir apkopējušas zināšanas un prakses bērnu audzināšanā un ir vienprātīgi uzsvēri pirmsskolnieku gatavību ar lielu prieku salocīt savu apģērbu, ģērbties, mazgāt rokas, sukāt matus, un pat ja viņu izpildījums ne vienmēr atbilst pieaugušo standartiem, tomēr iesaka priecāties kopā ar bērnu par viņa jaunatklāto patstāvību, mudinot viņu arvien vairāk visu darīt pašam (Einsvorta, 2007, 335).

Arī Dž. Boulbijs izsaka viedokli, ka bērns piedzimst ar jau ieprogrammētu tieksmi būt vecāku tuvumā, kas savukārt rada drošības un aizsargātības izjūtu. Par pieķeršanos un tās stadijām bērna pirmo četrus dzīves gadu laikā rakstījuši arī M. Einsvorta, Stenlijs un N. Grinšpeni. Autori uzskaita pieķeršanās komponentus, kas nodrošina bērna tuvību ar cilvēku, kuram pieķeras: raudāšana, smaids, skaņu signāli, skatiens, tuvošanās, sekošana, pieglaušanās un apkampšana. Tās realizējas bērnam atbildot uz pieaugušā rūpēm un pozitīvajām, pret bērnu vērstajām emocijām (Puškarevs, 2001, 29 – 30). Arī C. Camerons izceļ, ka silta sadarbība un pozitīva attieksme noved pie tā, ka bērni kļūst sociāli adaptējušies, par sevi pārliecināti un gatavi sasniegt augstākus rezultātus (Cameron, 2007, 481). Svarīgs nosacījums bērna veiksmīgai attīstībai ir viņa drošība, vecāku mīlestība, bioloģisko vajadzību apmierinājums un kopīga darbošanās. Kā norāda Dž. Boulbijs, vecāku attieksme pret bērna vajadzībām un attieksme pret būtisko dienas ritmā tieši ietekmē bērna pieķeršanās izjūtu – drošumu vai nedrošību kā arī sākotnējās patstāvības iegūšanu. Tātad, analizē S. Miezīte, pašāvērtības un

sākotnējās patstāvības rašanās balsts ir pārdomāts dienas ritms, kurš rada apstākļus veiksmīgai bērna attīstībai (Miezīte, 2000, 77). Turklāt, uzsver H. Smita, vecāki, kuri veltī bērnam pietiekami daudz laika, apmierina vienu vien no bērna pamatvajadzībām (Smita, 1995, 255). Islandes valdības bērnu aizsardzības aģentūras sociālais darbinieks, kas strādā ar bērniem un jauniešiem, kas nonākuši emocionālās un sociālās grūtībās, norāda, ka viņiem visiem ir kopīgs tas, ka bērni nav jutušies mīlēti, saprasti, atbalstīti un pieņemti. P. Olafssons norāda, ka mums vienmēr jābūt atvērtiem priekš bērniem un nekad nav nepieciešams uz viņiem bļaut. Bērni mācās no mums un dodot viņiem atkārtotas iespējas, viņi jūt mūsu pieņemšanu, atbalstu, interesi par viņiem un mīlestību (Olafsson, 2015). Darba autore rezonē arī ar indiešu izcelsmes R. Puar kas strādājot ar bērniem Kanādā, kas nonākuši emocionālās grūtībās, paceļ jautājumu: Kāpēc kāds būtu jāsalauž? Tikai tāpēc, lai vēlāk salabotu? Palīdzēt augt veseliem un stipriem bērniem ir vieglāk, kā dziedināt salauztus pieaugušos! Pieaugušajiem nav caur saviem bērniem jārealizē savi augstie standarti. Mums jāpalīdz augt stipriem bērniem, iedodot viņiem instrumentus, kas palīdz bērniem saprast, ka ārējie, piedzīvotie apstākļi nav viņu atbildība (Puar, 2014).

R. Baltušiite norāda, ka svarīgi ir attīstīt un uzturēt bērna vēlēšanos mācīties. Piemēram, sākoties kāpēcīšu vecumam, izziņas vajadzībai ir jātiek apmierinātai, pretējā gadījumā, ja tā tiks noniecināta, mazināsies nākamā skolēna iniciatīva sākumskolā darboties patstāvīgi (Baltušiite, 2006, 61). Arī Kanādas speciālisti izsaka viedokli, ka mazais kāpēcītis uzdod milzum daudz jautājumu vienkārši tāpēc, ka vēlas uzzināt atbildes. Tajā pašā laikā, viņš eksperimentē ar valodu meklējot tajā sakritības. L. Einsvorta iesaka necensties bērnu labot ik reiz, kad kāds vārdiņš nepadodas kā nākas, bet turpināt būt bērnam par labu paraugu, un ar laiku viņš sapratīs, kā pareizi jāveido teikumi (Einsvorta, 2007, 341). Bērnam ir dabiska vēlme mācīties un apgūt jaunas zināšanas, papildina L. Einsvorta. Atbalstiet bērna dabisko zinātkāri un tieksmi visu izpētīt un izprast apkārt notiekošos procesus. Ja jums izdosies panākt, ka bērnam mācības saistās ar patīkamām izjūtām un piedzīvojuma garu, tad ir liela iespēja, ka pusaudža gados viņš saglabās pozitīvo attieksmi pret mācīšanos (Einsvorta, 2007, 351). Arī Fišers, iedvesmojoties no Einšteina, mudina, ka jāveicina bērna dabiskā “neremdināmā ziņkāre”, dziņa pētīt un izmēģināt. Pieaugušajam jāmacās kopā ar bērnu, iekvēlinot viņu ar savu aizrautību un zinātkāri. Mazs bērns pasauli uztver vizuāli. Vācot par to informāciju, daudz var pateikt sajūtas. Tās baro domu. Bērnu uztveri var attīstīt, mudinot, lai viņi novēro detaļas. Nepieciešams arī, lai bērni novēro pārmaiņas, kas rodas laika gaitā. Kad šis zieds novītīs? Cik ātri kustas gliemezis? Pēc cik ilga laika radīsies pelējums? Nepieciešams, lai bērns nevis tikai skatītos, bet lai viņš skatītos un domātu. Kas pašreiz notiek? Kas ir noticis? Kas notiks tālāk? (Fišers, 2005, 261, 265-266).

Autori uzrunā skaidri, formulēti un pamatoti, pasaules mēroga vadošās pediatres secinājumi un to apkopojums. Dr L.A. Jana, pētot to, vai pašlaik esošā izglītības sistēma ir piemērota, lai bērni nākotnē, 21.gs., būtu veiksmīgi, norāda, ka svarīgāk par IQ, kas būs vien 1/3 no nepieciešamām zināšanām un prasmēm, 2/3 būs nepieciešamas QI prasmes. Tās ietver: 1) (Me) Es – bērna padziļināta izpratne par sevi un emocijām, 2) (We) Mēs – sociālās prasmes, mijiedarbība ar apkārtējo pasauli, 3) (Why?) Kāpēc? – nekad nebaidīties un nebeigt vaicāt, izzināt, izpētīt, izprast, iedziļināties (nepietiek tikai apgūt un zināt faktus), 4) (Will) Darīšu – bērna iekšējās motivācijas stiprināšana – spēja pašregulēties, pašdisciplinēties, pašvadīti darboties (ārējie motivātori ir vērtīgi tikai īslaicīgai motivēšanai), 5) (Wiggle) Būt kustībā – cilvēkam, īpaši bērnam, ir jābūt kustībā, psihiskie un fiziskie procesi ir cieši saistīti, 6) (Wobble) Būt kā līdzsvara lellei, kas arvien atgriežas savā centra pozīcijā - pieņemt un nodrošināt iespējas bērnam būt nepārtrauktā izzināšanas procesā, kas nodrošina regulāras iespējas kļūdīties, izprotot, izzinot... nezaudējot pašcieņu un ticību sev, 7) (What If...) Iztēle – spēt iztēloties, fantazēt, saskatīt un tad realizēt, sasniegt iztēloto (Jana, 2018). Vērojot bērnu un izzinot cilvēka attīstību ir skaidrs, ka visas šīs kvalitātes bērnam pieder jau no dzimšanas. Mūsu pienākums ir tās negraut, nenotrulināt un nevājināt, bet pacietīgi, mērķtiecīgi stiprināt, pulēt un vairot, skaidri apzinoties, ka visstraujāk cilvēka smadzenēs veidojas neironu savienojumi pirmsskolas vecumā un šis ir īpaši svarīgs posms, kam pieaugušajiem, kas rūpējas par bērnu ir jābūt gataviem.

Ja bērnam ir iespēja drošībā, emocionāli atbalstošā un „pazīstamā” vidē realizēt savu domu – gribu, notiek viņa patstāvības attīstības process. Lai nodrošinātu bērna vajadzību pilnveidoties, ir jānodrošina viņa vajadzībām atbilstošu darbošanās un materiālu vide. Bērnam jau no dzimšanas pieder visas kvalitātes, lai šie attīstības procesi notiktu. Mūsu pienākums ir tās negraut, nenotrulināt un nevājināt, bet pacietīgi, mērķtiecīgi stiprināt, pulēt un vairot, skaidri apzinoties, ka visstraujāk cilvēka smadzenēs veidojas neironu savienojumi pirmsskolas vecumā un šis ir īpaši svarīgs posms, kam pieaugušajiem, kas rūpējas par bērnu ir jābūt gataviem.

1.3. Pirmsskolas izglītības iestādes vides raksturojums bērnu pastāvības sekmēšanai

Pirmsskolas izglītības iestādei – kā izglītības sistēmas pirmajam posmam – jāliek pamati pilnvērtīgi izglītotam cilvēkam – gudram, tikumīgam, cilvēkam, kas „ir zinīgs, prasmīgs un cilvēciski vērtīborientēts” A. Broka vārdus akcentē Freiberga (Freiberga, Priede, 2007, 4). Ja no izglītības nesagaida neko vairāk kā zināšanu sniegšanu, ir maz ticams, ka tā pilnveidos cilvēces nākotni. Kāda jēga nodot zināšanas, ja indivīda vispārējā attīstība atpaliek? Bērns ir apveltīts ar neizzinātiem spēkiem, kas var mums sagādāt spožu nākotni. Ja vēlamies jaunu pasauli, tad izglītībai par savu mērķi jāizvēlas šo apslēpto iespēju attīstīšana (Maunza, 2013, 20). Pasaule ir mainīga. Skaidrs ir tas, uzsver R. Fišers, ka, lai bērni būtu sagatavoti mainīgajiem apstākļiem, viņiem ir nepieciešamas prasmes, kuras dos iespēju pašiem būt noteicējiem pār savu dzīvi, tai skaitā jāspēj pašiem izvērtēt, kādas zināšanas viņiem ir nepieciešamas un kur un kā tās apgūt, jo izglītošanās nebeigsies nekad! Viņiem būs vajadzīga progresīva, no aizspriedumiem brīva attieksme pret nākotni (Fišers, 1990, 7). M. E. Maunza akcentē M. Montesori vārdus: izglītības uzdevums ir ieinteresēt bērnu ārējā aktivitātē, kam viņš vēlētos veltīt visu savu potenciālu (Maunza, 2013, 104).

D. Lieģeniece akcentē pedagogu kā vides daļu ar savu vērtību sistēmu, kā arī vidutāju makrovīdes un mikrovīdes materiālās un garīgās kultūras iedzīvināšanai. Viņš ir arī palīgs un pastiprinātājs bērna vērtību veidošanās procesā (Lieģeniece, 1999, 4). D. Dzintere akcentē, ka K. Dēķens uzskatīja, ka audzinātajam savā darbā liela uzmanība ir jāvelta bērnu gribai un tās attīstībai kura bērnam vēl nav patstāvīga, tomēr tā ir viena no galvenajiem nosacījumiem, kas veido cilvēka personības tikumiskās īpašības (Dzintere, 2000, 25). Dzintere arī apkopo viedokli par to, ka pieaugušā un bērna sadarbība balstās uz bērna tieksmi atdarināt. Bērns atdarina ne tikai redzēto, dzirdēto, bet arī tā cilvēka domāšanas veidu, kas atrodas viņam līdzās. Skolotājs vēro un analizē, veidojot aktivitāšu saturisko pusi, kas atspoguļo bērna attīstību, tā netieši veidojot bērna vērtības, veicinot sava Es apzināšanos. Svarīgi, vai pieaugušais izjūt un saprot bērnu, viņa attīstības īpatnības un iespējas, vajadzības, intereses, kā bērns redz, uztver un pārdzīvo pasauli (Dzintere, 2000, 5). I. Pučures vērojumi liecina, ka tikai 27% bērnu ir noraidoša attieksme pret pieaugušo iesaistīšanos viņu rotaļās. 73% bērnu vēlas, lai pieaugušais piedalītos rotaļā, tomēr jāpiebilst, ka viņi nedrīkst aizrautības dēļ pārņemt iniciatīvu. I. Pučure atsaucas arī uz L. M. Gustavsona redzējumu: bērni dievina pieaugušos, kuriem pietiek laika un spēju pakļauties režisoram bērnam. Bērns jūtas respektēts (Pučure, 2000, 45). Autore piekrīt Kanādiešu apkopotajam viedoklim par to, ka, ja bērnam

viņa uzdotais jautājums šķiet svarīgs, taču pieaugušais nezina atbildēt, nevajag izvairīties bērnam tā arī pateikt. Tā pieaugušais parāda, ka arī nezina visu un attiecīgi kopā ar jautātāju sameklē atbildi enciklopēdijā. Tā bērns redzēs, ka mācīšanās process var būt interesants un jautrs (Einsvorta, 2007, 342). Reņģe ir publicējis savu redzējumu par to, ka daudzi no viņa satiktiem pedagogiem uzskata, ka galvenais ir pareizi veidot cilvēka personību, zinot, kādam IR jābūt cilvēkam un kā no māla to arī veido (Reņģe, 1999, 163). Neraugoties uz to, ka pedagogijas un psiholoģijas zinātnes ir strauji attīstījušās un mainījušās, diemžēl jāpiemin, ka iepriekšminētais redzējums un darba stils joprojām ir redzams mūsdienu izglītības sistēmā. Atšķirīgu viedokli par pedagoga lomu skaidro M. E. Maunza. Visā pasaulē M. Montesori skolas tur godā bērna iekšējo skolotāju, proti, tiešo saikni ar iekšējo dzīvi, ar iespēju izpaust savu patieso garīgo dabu. Šī iekšējā saikne palīdz gūt arī izcilus akadēmiskus un radošus sasniegumus (Maunza, 2013,19).

Ir nepieciešams iekārtot vidi, kas atbalsta autonomiju, jo bērna iespēja bez palīdzības lietot rīkus dara viņus priecīgus. Protams, ka iespēja patstāvīgi ēst, tīrīt zobus, būt sausiem dienas garumā patstāvīgi apmeklējot tualeti, pilnveido bērna pārliecību par sevi. Šādai iespējai būtu jābūt nodrošinātai 2 – 4 gadus vecu bērnu ikdienas vidē (Yaswinda, 2013, 61). Tomēr ar paša aprūpi vien nepietiek. Autori dziļi uzrunā D. Dzinteres vārdi apkopojot Ģimenes un pirmsskolas pedagogijas katedras pētījumus, kurus vieno doma, ka pirmsskolas izglītībai ir savas specifiskas īpatnības. To nosaka maza bērna sensitīvie attīstības periodi, skatījums uz bērnu veselumā, audzināšanas un attīstības mijiedarbība, rotaļa kā galvenā bērna pašizpaušmes, pašattīstības, pašdarbības forma un netiešs mācīšanās līdzeklis, tās līdzība ar mākslu un ģimenes noteicošā loma bērna attīstībā (Dzintere, 2000, 5).

Tā ir jauna domāšana: skatīties uz bērna neatkarību kā uz kaut ko, kas jāciena un jāiedrošina. M. E. Maunza uzsver – lai arī cik mēs ļoti mīlam savus bērnus, mēs nevaram attīstīt bērnu iekšējo dzīvi tāpat, kā nevaram bērnu vietā izaugt. Pieaugušo ziņā ir tikai rūpēties, lai viņiem būtu laiks, telpa un gādība, kas ļauj pašiem izpētīt iekšējos dārgumus (Maunza, 2013, 20). D. Paupe izceļ, mazais cilvēkbērns atklāj savu globālo – būtiski visaptverošo – patību, savu identitāti. Šajā laikā bērns nosprauž un kopj robežas starp sevi un vidi, viņš sagatavo augsni savai izejai pasaulē (Paupe, 2000, 17). Lai šis brīnums varētu notikt un attīstīties, ir svarīgi sagatavot piemērotu vidi. I. Freiberga akcentē, ka pirmsskolas vecumā bērnu izziņas interešu veidošana notiek caur sajūtām, darbībām un redzēto. Tas nozīmē, ka bērnam jābūt pieejamiem reāliem objektiem, kuriem var tuvoties, kurus var aplūkot, izpētīt praktiskā darbībā (Freiberga, 2007, 29). Ļ. Vigotskis attiecībā uz vides lomu personības attīstībā uzsver, ka pastāv mijiedarbība starp vidi un indivīdu. Vides pozitīvas situācijas

gadījumā, kad bērnam radītas iespējas, bērns var darboties, sevi apliecinot un bez īpašiem sarežģījumiem attīstīties kā personība, atsaucas I. Puškarevs (Puškarevs, 2001, 40 – 41).

R. Baltušiite akcentē, ka mācīšanās motivācija pieder pie būtiskākajiem faktoriem, kas sekmē mācību procesu visos vecumos (Baltušiite, 2006, 6). Autore secina, ka bērna iekšējā motivācija spilgti sasaucas ar M. Montesori vārdiem. Milleri – Hohāgeni paskaidro: No būvmeistara koncepcijas loģiski izriet, ka liela nozīme ir brīvībai, kuru Montesori pieprasa bērniem. Viņi grib strādāt, bērnu darbs ir izveidot sevi un savu pasauli. Lai bērni to varētu darīt atbilstoši savam iekšējam potenciālam un tā brīža aktuālajai attīstības fāzei, viņiem nepieciešams pēc iespējas vairāk brīvības. Tas ir brīvas izvēles darba koncepcijas kodols. Pieaugušie atkāpjas, neklūp bērniem virsū ar savām iepriekš sagatavotajām idejām un uzdevumiem, bet gan ļauj viņiem pašiem būt aktīviem. Pieaugušā galvenais uzdevums ir bērnam sagādāt materiālus šai “būvniecībai”. Montesori to apzīmēja ar terminu “sagatavota vide”. Tai pieskaitāma un ļoti būtiska ir arī pedagoga iekšējā sagatavošana (Milleri – Hohāgeni, 2011, 42). J.A. Students norāda, ka bērna griba neveidojas viena pati, bet gan saskarsmē ar pieaugušo un vidi, jo apkārtne cēlāka, cildenāka un priekšzīmīgāka, jo griba gūst vērtīgākus iespaidus”, tādejādi tiem ir visnozīmīgākā loma bērna attīstībā. Arī pedagogs M. Štāls uzskata, ka tieši apkārtnei un pedagoga personībai ir noteicošā loma runājot par gribas audzināšanu, atsaucas D. Vigule (Vigule, 2000, 28).

C. Cameron atsaucās uz Sylva, kas secināja, ka efektīvākie apstākļi mācībām un bērna attīstībai, bija viņu brīvi izvēlēta rotaļnodarbība un bērnu un pieaugušo izteiktās iniciatīvas līdzsvars. Efektīvi bija intelektuālie izaicinājumi un atvērtie jautājumi bērnu iniciēto aktivitāšu laikā, jo tā paplašina iespējas domāt un kopā risināt problēmu situācijas. Viens no Sylva secinājumiem bija arī tas ka, lai bērni darbojoties sociālajā un izglītības vidē, attīstītu savas kognitīvās prasmes, viņiem ir nepieciešama iespēja būt patstāvīgiem (Cameron, 2007, 481). Dziļš un pamatots ir veiktais video pētījums Anglijā, Dānijā un Ungārijā. Tajā izpētīts un apgalvots, ka katrā no valstīm ir būtiski atšķirīgs vērtējums par to, kas ir patstāvības nodrošināšana pirmsskolas izglītības iestādē un kas vispār ir bērna patstāvība. Atšķirības ietekmē valstu vēsture, cilvēku domāšana un ekonomiskā situācija. Pat tādā progresīvā un liberālā valstī kā Anglija, pastāv bērna patstāvības vērtēšanas paradoks. Tas izriet no vēra esošo aprūpes iespēju dažādības (Cameron, 2007, 467-478).

Lieģeniece akcentē M. Montesori norādīto bērnu dabas raksturojumu – brīvi, nesteidzīgi, darbojoties ar materiāliem, atkārtot to, ko zina un prot (Lieģeniece, 1999, 40). R. Purmale akcentē K. Rodžera novērojumu: Bērnam piemīt tendence virzīties uz neatkarību. Ja tam nekas netraucē viņš grib dzīvot mierā un harmonijā ar sevi un citiem un gūt apmierinājumu no savas esības un darbības. Tāpat viņš ir uzsvēris, ka cilvēkam ir iedzimtas

tieksmes pilnveidoties, tuvojoties arvien lielākai diferenciacijai, pašregulācijai (Purmale, 2000, 15). Šāda vide ir stabila un droša. Tā negrauj bērna iekšējo iniciatīvu izzināt un pilnveidoties. Arī video pētījumā starp Anglijas, Dānijas un Ungārijas pirmsskolas iestādēm, vērotājiem analizējot redzēto, tika izcelts un pārrunāts viedoklis par to, ka Dānijas iestādē bērniem tiek dots pietiekami daudz „starp laika” starp aktivitātēm, lai bērni absolūti nesteidzīgi varētu izdarīt dažādas, sevi apkalpojošas lietas, nostiprinot savas iemaņas, patstāvīgi izdomājot ko, kā darīt un attiecīgi to arī izdarīt. Šāda ikdienas kārtība rada iespēju bērnam piedzīvot brīvību. Video pētījuma ekspertiem un bērnu aprūpētājiem, analizējot dažādās situācijas un to iemeslus, viņi nonāca pie vienota secinājuma, ka bērna patstāvība ir bērna iespēja ikdienā veikt izvēli tādejādi domājot, plānojot, brīvi un radoši darbojoties, piedzīvojot brīvību – dzīvojot (Cameron, 2007, 477 - 478).

Bērniem ir svarīga izglītības iestāde arī no socializēšanās iespējām. I. Puškarovs skaidro: bērni socializējas vērojot, atdarinot un vērtējot paraugus, līdzdarbojoties, mācoties. „Socializācija ir sabiedrības ietekmju kopums, kas nosaka personības attīstību” (H. Gudjons) (Puškarevs, 2001, 21).

Šobrīd ir zināmas lieliskas izglītības sistēmas pedagoģijas prakses, tomēr sabiedrībā joprojām izskan arī bažas par izglītības kvalitāti. Autore akcentē joprojām aktuālo I. Freibergas redzējumu, ka iemesls varētu būt ne visai pareizi izprasts jēdziens „bērnu gatavība skolai” (Freiberga, 2007, 4). R. Baltušītes novērojumi liecina, ka gandrīz pusei pirmklasnieku ir būtiskas saskarsmes problēmas. Viņi neprot sadzīvot ar citiem, kontaktēties ar vienaudžiem un pieaugušajiem, nezina ”elementāro uzvedības ābeci” (Baltušīte, 2006, 61). I. Freiberga ir izpētījusi, vienu no iemesliem, kāpēc bērni 7 gadu vecumā psiholoģiski vēl nav gatavi skolai: zinātnieki (V.Kudrjacevs, L. Bekere – Tekstore, H. L. Beka u.c.) min to, ka mūsdienu bērnu dzīvē aizvien mazāk vietas paliek rotaļai. Bērns nav paspējis sevi izdzīvot, piepildīt, mācīties un attīstīties rotaļājoties. Pedagoģiskajā darbībā, tomēr gadās, ka akcents tiek likts uz „redzamo” bērna attīstības daļu, kas ietver lasīt, rakstīt rēķināt prasmi, mazāk uz emocionālo un sociālo prasmju attīstīšanu (Freiberga, Priede, 2007, 4). Rotaļa ir ārkārtīgi svarīgs bērna veidošanās mehānisms, ko psihologs Dž. Mīds pat izmantojis par cilvēka Es veidošanās vispārējo modeli. I. Pučure uzsver, ka rotaļu pasaulē bērns ir brīvs un neatkarīgs, tādēļ rotaļai ir ļoti plašas funkcijas, kas aptver gan intelektuālo, gan garīgo, gan emocionālo sfēru (Pučure, 2000, 40). Šeit jāpiemin arī praktiskās darbības, ko rotaļājoties bērns veic, kas lieliski sekmē bērna praktiskās dzīves patstāvību, piemēram, rotaļu tēlu apģērbu uzģērbšana (pogāšana), noģērbšana, kam seko tā uzkarināšana uz apģērba pakaramajiem, galda servēšana, liešana, bēšana, nokopšana, uzkopšana u.t.t.

Arī dabai un tās cikliem ir neatsverama vērtība bērna attīstībā. L. Priede izceļ, ka ir pierādīts, ka neapzināti vides stereotipi, ko bērns saņem līdz četrus gadus vecumam, paliek viņa atmiņā uz mūžu. Mācību vidē iekļautu ekoloģisko audzināšanu, var raksturot kā pozitīvas, izprostošas attieksmes veidošanos pret dabu, dabas objektiem, ar kuriem bērns ir saskarsmē. Šāda attieksme ietver intelektuālo, emocionālo un pašaktivitātes komponentu. Tā kopīgi veidojas bērna prāts un jūtu pasaule. Dabas daudzveidība, tās skaistums, likumsakarību, savstarpējo kopsakarību uzskatāmība, būtiski ietekmē bērna domāšanas procesus, kas izpaužas bērna salīdzināšanā, spriedumos, secināšanā, domāšanas patstāvīgumā (Freibergera, Priede, 2007, 43 – 45). S. Miezīte uzsver V. Suhomļinska vārdus: bez tiešas saskarsmes ar dabu un bērna garīgo spēku nervu enerģijas aka ātrāk izsīktu (Miezīte, 2000, 81).

Nemot vērā to, ka katrā ģimenē valda savs mikroklimats un rutīnas, tad, ja bērns apmeklē pirmsskolas iestādi, ļoti svarīga ir pedagogu un vecāku veiksmīga sadarbība. Agrās bērnības skolotājiem jāieplāno darbības, kas atbalsta bērnu patstāvību gan izglītības iestādē, gan mājās, iesaistot bērnu vecākus. Bieži tiek novērots, ka izglītības iestādē bērns pilnveido patstāvību, tomēr mājās tas nenotiek, jo ir cita gaisotne, izpratne un izveidotais ritms, kārtība (Yaswinda, 2013, 61). I. Pučure akcentē: Ģimene ir svarīgākā sabiedrības sastāvdaļa. Tieši ģimenē bērns apjauš, vai ir mīlēts, vai tiek pieņemts tāds, kāds viņš ir (R. Berns). Mājas atmosfēra nosaka to, cik bērns ir laimīgs, drošs, stabils, kā veidojas viņa attiecības ar pieaugušajiem, vienaudžiem un cita vecuma bērniem, cik mūsu lolojums ir pārliecināts par sevi, savām spējām, cik viņš ir sirsnīgs vai atturīgs, kā rīkojas neierastā situācijā (Pučure, 2000, 39). I. Puškarevs akcentē, ka ģimenes dzīvesveids, vecāku attiecības ar bērnu, savstarpējās attiecības, uzvedība ietekmē bērna attieksmes, uzvedību, zināšanas, prasmes, arī veselību. Būtiska nozīme ir arī vecāku izglītības līmenim un sociālekonomiskajam stāvoklim (Puškarevs, 2001, 21). Jo stabilāki pamati bērna attīstībā ir ielikti ģimenē, jo veiksmīgāka būs bērna adaptēšanās izglītības iestādē. Turpmākā bērna veiksmīga attīstība ir cieši saistīta uz vecāku un pedagogu sadarbību, izpratni un uzticēšanos. Šīm attiecībām jābūt pēc iespējas harmoniskākām, lai nesašūpotu bērna uzticēšanos pasaulei un savai pilnvērtībai tajā.

Vecāku un izglītības iestāžu darbinieku darbs ir organizēt apstākļus, kuros bērns, nezaudējot pašcieņu, izdara to, kas no viņa tiek sagaidīts, piemēram, nokopj sevis veikto aktivitāti, patstāvīgi veic ģērbšanos vai noteiktā laikā dodas pie miera (Smita, 1995, 247).

Viens no galvenajiem izglītības iestāžu darbinieku darbiem ir organizēt bērnu vecumposmam atbilstošu vidi un apstākļus, kuros bērns, nezaudējot pašcieņu, var pilnveidot sevi pēc savas iekšējās nepieciešamības. Sadarbībai starp pieaugušajiem un bērnu, un pedagogiem un vecākiem ir svarīgākā loma, arī dabai un rotaļai, tas viss ir bērna emocionālās stabilitātes pamats.

2. Pētījums par bērnu patstāvības veicināšanu pirmsskolā

2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Lai sasniegtu pētījuma izvirzīto mērķi - pētīt un analizēt bērnu patstāvību un patstāvības sekmēšanas iespējas pirmsskolas izglītības iestādē – teorētiskajā daļā tika apkopotas un analizētas pedagogu un psihologu atziņas par patstāvību, patstāvības sekmēšanu. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā, pētīšana tiek skaidrota kā mērķtiecīgs process, kurā novēro, izzina, skaidro savāktos faktus, ziņas par pētāmo objektu, lai iegūtu jaunas zināšanas, pārbaudītu iepriekšējos teorētiskos priekšstatus (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 128).

Lai pārbaudītu hipotēzi – bērni ir patstāvīgi, ja pieaugušie zina patstāvības attīstības ietekmējošos nosacījumus un nodrošina iespēju bērnam būt patstāvīgam – izvirzīju kritērijus, kas ietver visas attīstības jomas:

- veic personīgo higiēnu un gērbšanos,
- risina konfliktsituācijas,
- pauž emocijas par savu darbību,
- pārvar grūtības, veic darbu līdz galam,
- organizē savu darbību, izdara izvēli.

Empīriskajā pētījumā tika izmantotas šādas pētīšanas metodes: novērošana, anketēšana, sarunas.

Novērošana – ir pētāmo parādību speciāli organizēta uztvere. Šī metode dod objektīvus rezultātus tikai tad, ja prot atlasīt būtisko, raksturīgāko, saskatīt vispārīgo un konkrēto. Novērošana kā zinātniskā pētīšanas metode atšķiras no parastās, ikdienišķās novērošanas ar savu mērķtiecību, plānveidību un arī novēroto faktu kvalitatīvo un kvantitatīvo apstrādi. I. Jurgena norāda, ka novērošanas metodi personības pētīšanā izmanto jau sen (Jurgena, 1998, 69). Autore novērošanu izmantoja, lai iepazītu grupu kopumā, grupas bērnus individuāli un viņu vecākus.

Anketēšana – sociālpsiholoģisko pētījumu un citu nozaru metode, kurā pētnieka un respondenta mijiedarbība ir pastarpināta ar anketu. Anketēšanai ir vairākas svarīgas priekšrocības, tā vienlaikus var aptvert lielu skaitu cilvēku, tās organizēšanai ir nepieciešams mazāk laika nekā intervijai u.c. empīriskajām pētīšanas metodēm (Albrehta, 1998, 56). I. Jurgena anketēšanu raksturo kā grupveida pētīšanas metodi, kuru var lietot gan anonīmi, gan pieprasot anketējamās personas vārdu un uzvārdu (Jurgena, 2002, 47). Darba autore izstrādāja

anonīmu anketu pētījumā iesaistīto bērnu vecākiem (sk. 2. pielikumu), lai noskaidrotu, apkopotu un analizētu vecāku viedokli par bērnu patstāvības attīstības ietekmējošiem nosacījumiem.

Sarunas – subjektīvās pētīšanas, pētniecības metode, jo atklāj respondenta viedokli, kas var atšķirties no objektīvās īstenības. I. Jurgena norāda, ka pārrunas ir pedagoģisks izziņas veids sarunas procesā ikdienas situācijās. Pārrunām jābūt mērķtiecīgām, plānveidīgām, tajās jāievēro individuāla pieeja un pedagoģiskais takts (Jurgena, 2002, 47). Darba autore sarunas izmanto, gan ikdienas situācijās ar bērniem un viņu vecākiem, gan organizētajās vecāku sapulcēs.

Bērnu patstāvības sekmēšanas pētījums tika veikts Ķekavas novada X pirmsskolas izglītības iestādē, 3 līdz 4 gadu vecuma bērnu grupā. Pētījumā piedalījās 24 bērni, 12 zēni, 12 meitenes un viņu vecāki. 20 bērni konkrēto mācību iestādi apmeklēja otro mācību gadu, no kuriem 7 bērni ir pievienoti no vecākas grupiņas. Grupai pievienojas 3 bērni no citas pirmsskolas izglītības iestādes un 1 bērns pievienojas no mājām.

Pētījums notiek laika posmā no 2018. gada 1. septembra līdz 2019. gada 17. maijam.

2.2. Pētāmās grupas raksturojums un sākotnējā izpēte

Pētījuma sākumā, lai noskaidrotu bērnu patstāvības līmeni, tika veikts bērnu novērojums, vadoties pēc izstrādātiem kritērijiem, kas atspoguļoti 1. tabulā (sk. 1. tabulu):

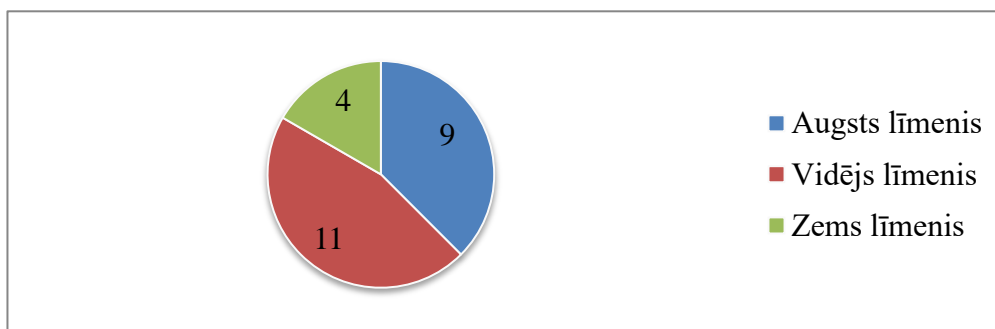
1. tabula. Patstāvības vērtēšanas kritēriji un to līmeņi

Kritēriji	Nosacījumi	Punkti	Līmenis
Veic personīgo higiēnu un ģērbšanos	Patstāvīgi veic aprūpi, vadās pēc iestrādātās rutīnas.	3	Augsts
	Daudz iemaņas ir apgūtas, tomēr nepieciešama pieaugušā palīdzība vai atgādinājums.	2	Vidējs
	Iemaņas vāji apgūtas, neizrāda pašiniciatīvu, dažkārt darbojas pēc pieaugušā pamudinājuma.	1	Zems
Risina konfliktsituācijas	Konfliktus nerada, neiesaistās.	3	Augsts
	Labprāt iesaistās konfliktu risināšanā ar pieaugušo palīdzību.	2	Vidējs
	Neizprot konflikta risināšanas iespējas, spītīgi turas pie sava.	1	Zems
Pauž emocijas par savu darbību	Instinktīvi pauž emocijas.	3	Augsts
	Pauž emocijas sarunā ar pieaugušo.	2	Vidējs
	Lielākoties izvairīgi pauž emocijas vai neizrāda interesi.	1	Zems

Pārvar grūtības, veic darbu līdz galam	Grūtības nesaskata, ar degsmi risina radušās problēmu situācijas.	3	Augsts
	Pārvar grūtības ar nelielu pieaugušā atbalstu un pamudinājumu.	2	Vidējs
	Zaudē interesi par darbu, ja tas sagādā grūtības. Izvairās no tā.	1	Zems
Organizē savu darbību, izdara izvēli	Ar interesi iesaistās darbos, bez grūtībām analizē situāciju un pieņem lēmumus.	3	Augsts
	Dažkārt nepieciešams atgādinājums, pieaugušā palīdzība.	2	Vidējs
	Darbojas nepārliecinoši, ar atgādinājumu vai pamudinājumu.	1	Zems

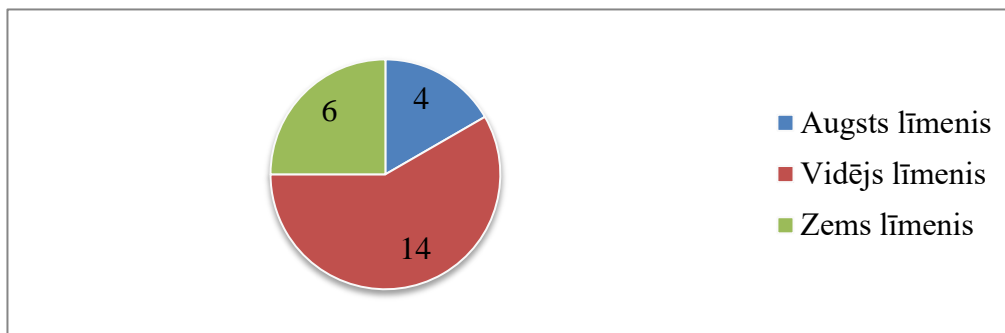
Apkopojot iegūtos rezultātus, tiek ņemts vērā, ka ir sācies jauns mācību gads un bērni adaptējas jaunajā rutīnā. Piemēram, 6 bērni pirmskolas iestādī apmeklēja augusta mēnesī, apvienotajā grupā, vasaras režīma rutīnā, kas atšķiras no mācību gada sākuma ikdienas. Grupā ir 11 bērni, kam adaptēšanās jaunajā grupas un iestādes vidē ir apjomīgāka, jo mainās gan iestāde, gan telpas, gan pedagogi.

Izvērtējot bērnus pēc pirmā kritērija „Veic personisko higiēnu un gērbšanos”, novēroju, ka tikai 9 bērni bez grūtībām, patstāvīgi veic sevis aprūpi. Tie nav tikai grupas vecākie bērni, ir arī jaunākie, turklāt, gan akurātie - mierīgie, gan aktīvākie. 11 bērni iemaņas ir apguvuši, tomēr arvien ir nepieciešama pieaugušo palīdzība, koncentrēties uz procesu un izpildīt to akurāti (sk. 1. attēlu). To varētu skaidrot ar priecīgo, jaunā mācību gada, adaptēšanās gaisotni, jaunas telpas, uzmanības nenoturība, jo bērnus interesē viss apkārt notiekošais, tai skaitā, savstarpējās attiecības. Papildus uzmanība jāpievērš 4 bērniem, kuru iemaņas šķiet vāji apgūtas ir zema pašiniciatīva darboties, vāji attīstīta pirkstu muskulatūra. Tāpat bērnu izpildījumu ietekmē situācija, ka sākoties jaunajam mācību gadam ir jauna grupas kārtība – āra apģērbs un grupas apģērbs, kā arī bērniem ir sagādāts jauns apģērbs un tas prasa laiku, lai bērns apgūtu radušās jaunās nianšes. Tie ir apstākļi, kas jāņem vērā, jo ietekmē bērna spēju tikt galā ar jaunajiem apstākļiem: pogas, rāvējslēdzēji, gumijas, jaunā ikdienas kārtība.

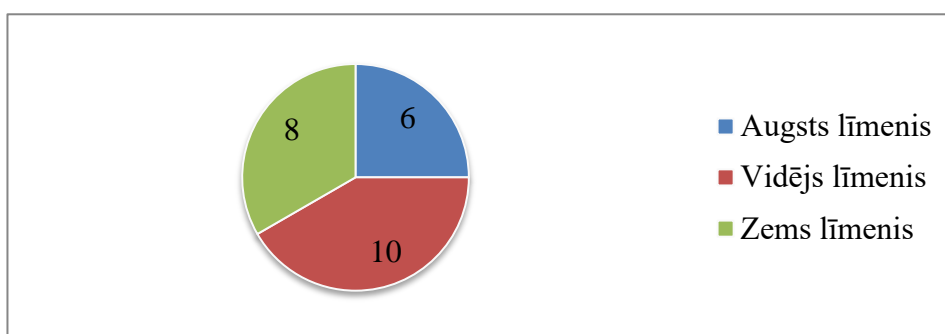
1. attēls. Veic personisko higiēnu un gērbšanos

Novērojot bērnus konflikta situācijās secinu, ka tikai 4 bērni nenonāk un neiesaistās konflikta situācijās. Pārējie bērni sadarbojas, izdzīvo dažādas situācijas. 14 bērni labprāt risina konfliktus gan paši, gan pieņemot pieaugušā palīdzību. Tomēr 6 bērni nelabprāt pieņem iespēju risināt konfliktus, spītīgi turas pie savas taisnības un cenšas to pamatot, neatkāpjjas no savas nostājas (sk. 2. attēlu). Tas varētu būt raksturīgs bērnu vecumposmam, kad jaunais cilvēks vēlas panākt savu, lai apzinātos savu varēšanu. Bērni mācās vadīt savas emocijas.

2. attēls. Risina konfliktsituācijas

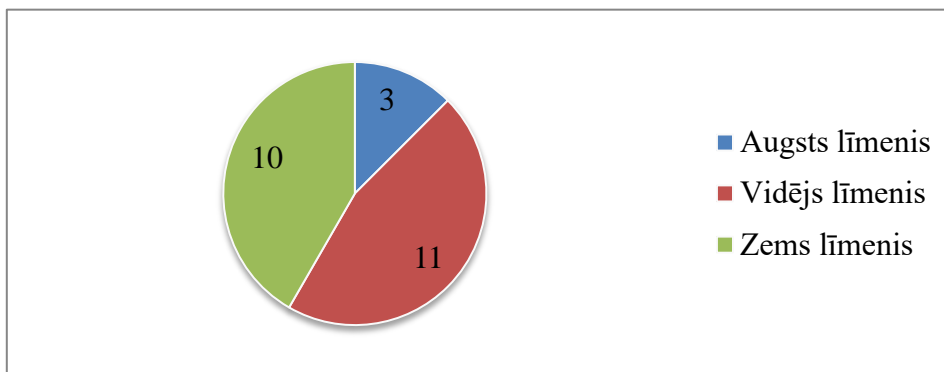
Pārliecinoši, aktīvi un pat uzstājīgi savas emocijas vēlas paust 6 bērni. Gandrīz vienmēr viņi priecājas par savu veikumu, vēlas par to stāstīt, obligāti parādīt. Viņus maz interesē pieaugušā viedoklis, svarīgi ir dalīties priekā. Sarunā ar pieaugušo vai vienaudžiem 10 bērni dažkārt pārrunā paveikto, kādu īpašu detaļu, savukārt 8 bērni neizrāda interesi pārspriest, raksturot vai izcelt savu darbību vai veikumu. Iespējams, to varētu skaidrot ar adaptēšanās laiku, tomēr jāņem vērā, ka bērnam svarīgāks ir darbošanās process nevis rezultāts. Ievēroju arī situācijas, kurās redzams, ka tie bērni, kuru vecāki izrāda interesi un pārrunā ar bērnu viņa veikumu, ir vairāk ieinteresēti dalīties iespaidos, salīdzinājumā ar tiem bērniem, kuru vecāki interesi izrāda maz vai izrāda maz ieinteresēti (sk. 3. attēlu).

3. attēls. Pauž emocijas par savu darbību

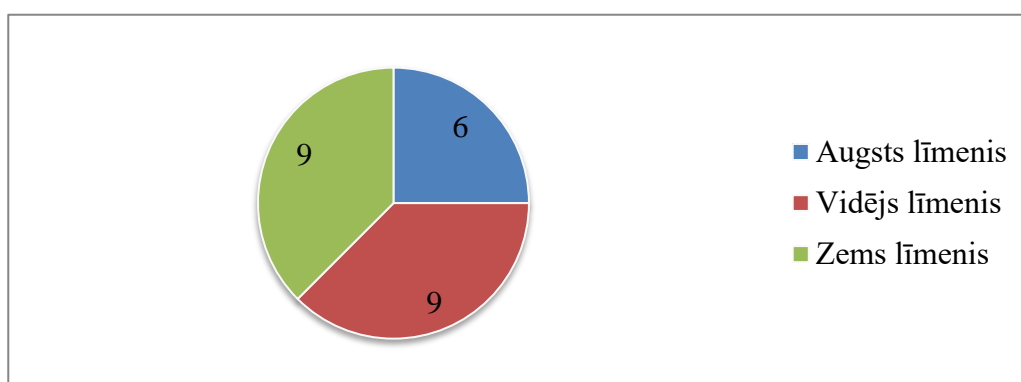
Novēroju, ka tikai 3 bērni tiešām pēc pašiniciatīvas alkst apgūt ikdienas izaicinājumus, tūlītēji, ar patiesu interesi, mērķtiecīgu un veiklu rīcību. Viņi šķiet grūtības nesaskata un ja tomēr kāds jautājums ir neskaidrs, pārliecinoši nāk precizēt radušos situāciju. 11 bērni darbojas ar prieku, organizēti, ieinteresēti, tomēr, kad rodas grūtības, salīdzinoši viegli novēršas, maz izrāda interesi pēc atbalsta, zaudē interesi par darbu, turpina darboties varbūt

pēc savas intereses vai darbojas pasīvi. Satraukumu rada rezultāti, ka 10 bērni pat sāk izvairīties no darba, ja tas prasa pacietību, piepūli, precizitāti, īpaši, ja paredzēts veikt kādu konkrētu uzdevumu ne pēc savas izvēles (sk. 4. attēlu).

4. attēls. Pārvar grūtības, veic darbu līdz galam

Patīkami vērot situācijas, kad bērni ar interesi organizējas aktivitātēm, bez grūtībām analizē situāciju, pieņem lēmumus ko un kā darīt tālāk un praktiski vienmēr zina nokopt savu darba vietu un materiālus. Jāpiebilst, ka šādu ainu var novērot, īpaši tad, kad ir brīvais darba laiks un ļoti veiksmīgi sevi organizē 6 bērni, jāpiebilst, ka tie ir bērni, kas jau iepriekšējā mācību gadā ikdienu pavadīja šādi organizētā vidē. Šādos brīžos, tikai nelieli atgādinājumi ir nepieciešami vēl 9 bērniem, savukārt dažādas grūtības brīvi sevi organizēt un vadīt ir citiem 9 bērniem. Dažkārt viņi nespēj veikt izvēli – ko darīt. Nepieciešams pieaugušā pamudinājums, citreiz pat krietns iedrošinājums, regulāri nepieciešams atgādināt nokopt materiālu un darba vietu pirms sākt nākamo. Īpaši ir redzams, ka bērni, kas tikko iejūtas jaunajā vidē, ir mazāk droši, biežāk izvēlas novērotāja pozīciju vai izvēlas tikai iepriekš apgūto materiālu (sk. 5. attēlu).

5. attēls. Organizē savu darbību, izdara izvēli

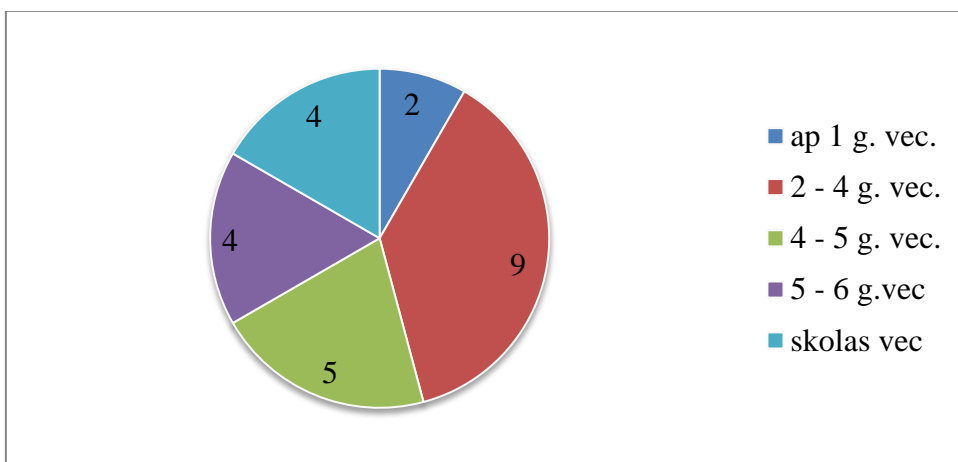
Apkopojot iegūtos datus autore secina, ka liels ieguldījums jāparedz organizēt darbu tā, lai bērniem ikdienas vidē būtu iespēja attīstīt un pilnveidot savas prasmes: patstāvīgi domāt, analizēt, veikt izvēli, realizēt savu darbu līdz galam – bez pieaugušā mudinājuma vai kontroles, pēc iespējas vairāk – patstāvīgi pārvarēt grūtības, meklēt un lūgt palīdzību tikai tad, ja tas tiešām nepieciešams. Arī emociju atpazīšana, izrādīšana un kontrole ir joma, kurai

pastiprināti jāpievērš uzmanība, lai bērniem rastu iespēju veiksmīgi attīstīt pašregulācijas prasmes un sevis apziņas attīstību. Bērni apzinās savu Es arī veicot ikdienas pašapkalpošanās darbības, tāpēc šajā grupā jānodrošina vide un apstākļi šo prasmju apgūšanai un nostiprināšanai.

2.3. Vecāku anketēšanas rezultāti mācību gada sākumā

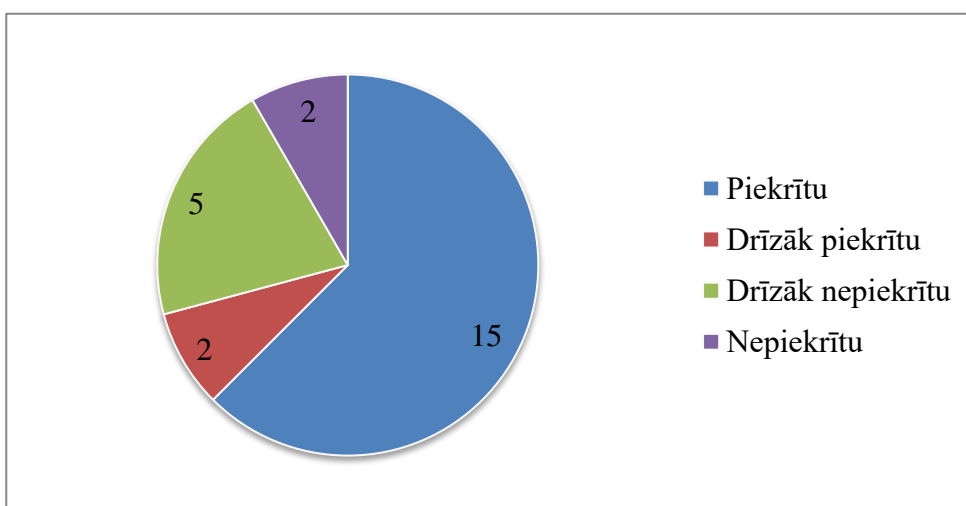
Lai pētījums un bērnu patstāvības prasmju pilnveidošana notiktu pēc iespējas pilnvērtīgāk, darba autore ņēma vērā vienu no svarīgākajiem bērna attīstības ietekmējošiem faktoriem – ģimeni. Katrā no tām ir atšķirīgs mikroklimats un ikdienas rutīnas, kas ietekmē bērna patstāvības prasmes. Lai to noskaidrotu, tika izmantotas anketas vecākiem (sk. 2. pielikumu). Anketu rezultāti ir noteikti procentos un atainoti diagrammās.

Analizējot jautājumu „no kāda vecuma, Jūsaprāt, ieteicams sekmēt bērna patstāvību”, tika noskaidrots, ka 4 vecāki domā, ka bērna patstāvības veicināšana ieteicama no 5 – 6 gadu un skolas vecuma, savukārt 5 vecāki atzīmē, ka no 3 – 4 gadu vecuma. 9 vecāki atzīst, ka sekmēšana jāsāk no 2 – 4 gadu vecuma un 2 vecāki apzinās, ka bērns vēl agrākā vecumā sāk veikt izvēli un tā jācenšas atbalstīt (sk. 6. attēlu).

6. attēls. No kāda vecuma, Jūsaprāt, ieteicams sekmēt bērna patstāvību

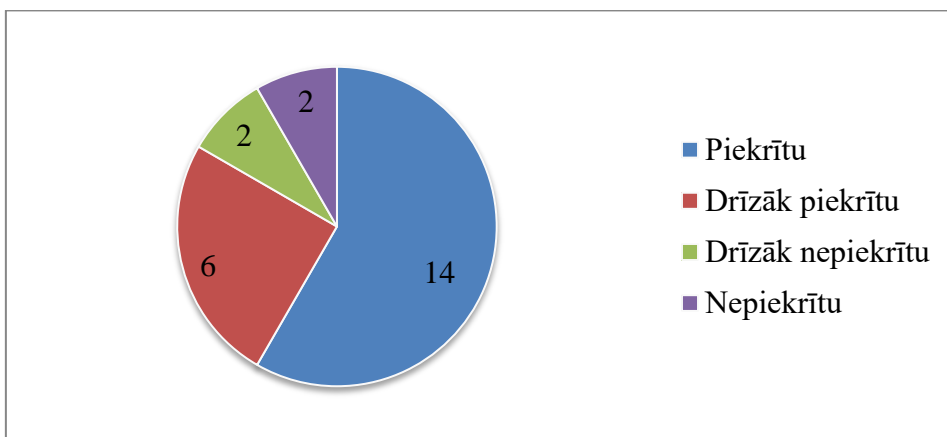
Aplūkojot nākamo apgalvojumu „nodrošinot bērnam, apģērbu, kuru viņš pats ērti var novilkt un uzvilkt, tiek sekmēta bērna patstāvības pilnveidošana” noskaidrojas, ka 2 vecāki

pat nepiekrīt un 5 vecāki drīzāk nepiekrīt, ka tas ietekmētu bērna patstāvības veicināšanu, tomēr 15 vecāki atzīmē, ka tas sekmē bērna attīstību (sk. 7. attēlu).

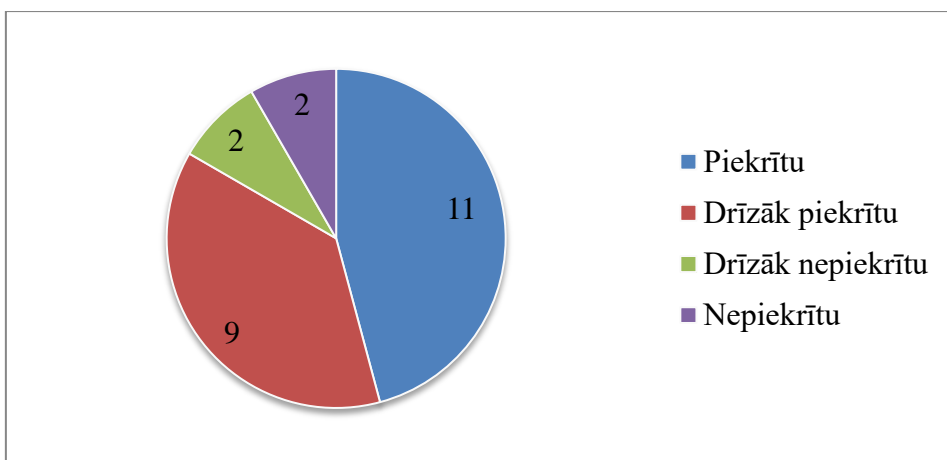
7. attēls. Nodrošinot bērnam, apģērbu, kuru viņš pats ērti var novilkt un uzvilkt, tiek sekmēta bērna patstāvības pilnveidošana

Patīkami, ka 14 vecāki ir atzīmējuši, ka pārliecināti piekrīt šim apgalvojumam un 6 vecāki drīzāk piekrīt, ka „nodrošinot bērnam personīgās higiēnas piederumu. Ikdienā lietoto trauku, virtuves piederumu un apģērba atrašanās vietu, viņam ērtā piekļuvē, veicina bērna patstāvību”. Interesanti šķiet 4 vecāku atzīmes, ka apgalvojumam nepiekrīt un tikpat, drīzāk nepiekrīt (sk. 8. attēlu).

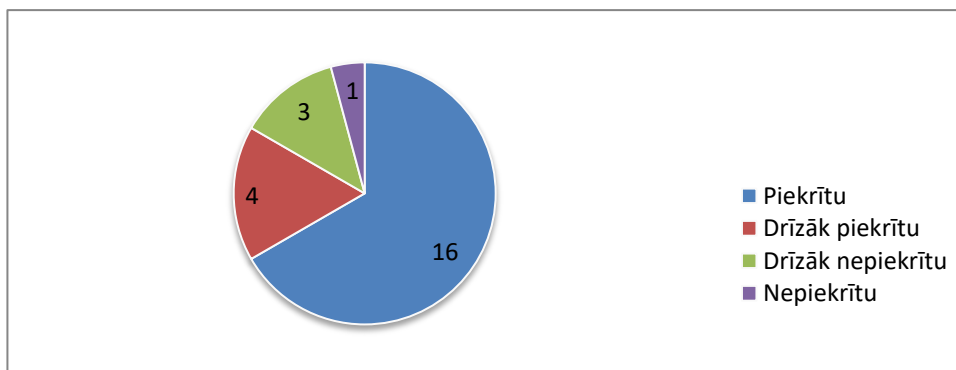
8. attēls. Nodrošinot bērnam personīgās higiēnas piederumu, ikdienā lietoto trauku, virtuves piederumu un apģērba atrašanās vietu, viņam ērtā piekļuvē, veicina bērna patstāvību

Patīkami ir aptaujas rezultāti, kas uzrāda, ka 11 vecāki izprot un 9 vecāki vismaz daļēji piekrīt rituālu nozīmībai. Tomēr 4 vecāki atzīmē, ka nesaskata nozīmi sistemātiskas kārtības uzturēšanai bērna vidē (sk. 9. attēlu).

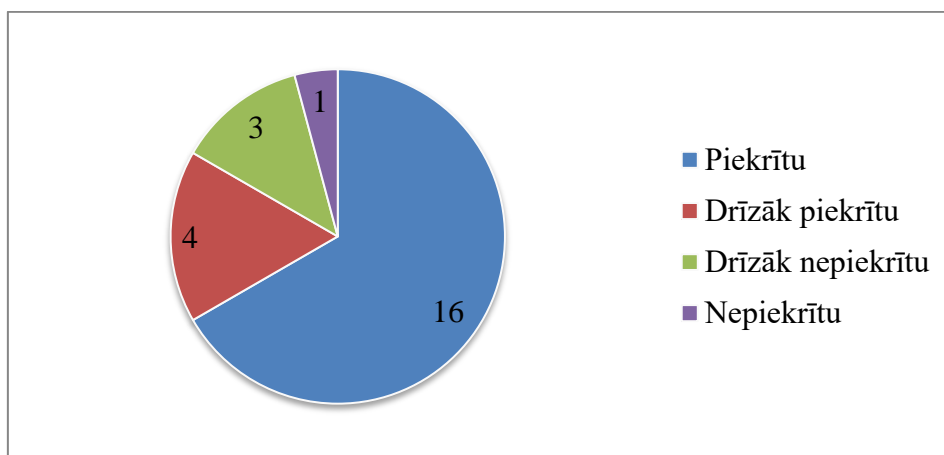
9. attēls. Ģimenē labi izstrādāti un sistemātiski ievēroti higiēnas un sadzīves rituāli nodrošina bērna patstāvības veicināšanu

Rezultāti atklāj, ka jāpievērš uzmanība situācijai, ka 3 vecāki drīzāk nepiekrīt un 1 vecāks pat skaidri atzīmē, ka nepiekrīt, ka bērns pirmo izpratni par savstarpējām attiecībām un konfliktu risināšanu apgūst ģimenes vidē. Labs rādītājs ir pārējo vecāku viedoklis (sk. 10. attēlu).

10. attēls. Ģimenē bērns apgūst pirmo izpratni un iemaņas par savstarpējām attiecībām un konfliktu risināšanu

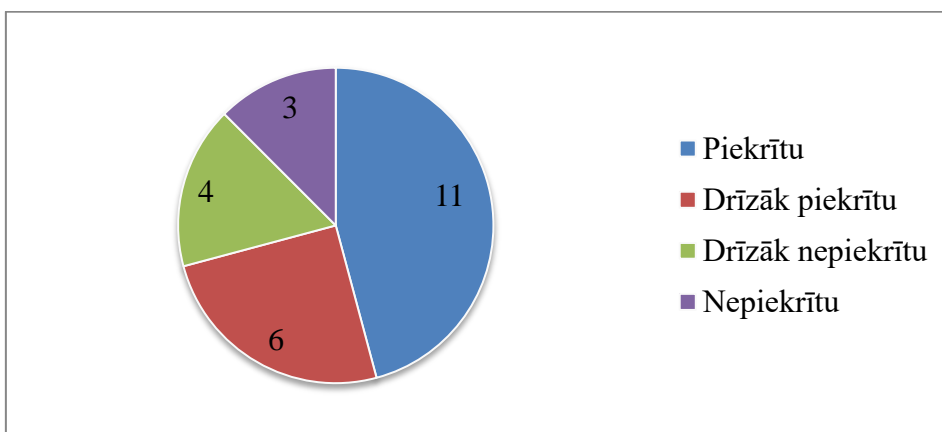
Arī šie rezultāti liek pastiprināti pievērst uzmanību situācijas dziļākai izpētei un mainīšanai, jo 3 vecāki drīzāk nepiekrīt un 1 no vecākiem nepiekrīt, ka „Ģimenē bērns apgūst pirmās iemaņas par to, kā paust savas emocijas un ka tās (lai kādas tās arī būtu) izpaust ir nepieciešams un veselīgi”. Pirmskolas vecuma bērni pasaules kārtību apgūst vidē, kurā atrodas, vērojot un atdarinot redzēto un dzirdēto. Viņi vēl neanalizē: pareizi – nepareizi, labi – slikti, veselīgi – neveselīgi. Bērns pieņem visu, kā ir un atdarina redzēto, tādejādi nostiprinot savus izpaušanās modeļus. Pieaugušajiem ir svarīgi to apzināties un sekot līdzi saviem izpaušanās veidiem un pievērst uzmanību ģimenē komunikācijai starp bērniem (sk.11. attēlu).

11. attēls. Ģimenē bērns apgūst pirmās iemaņas par to kā paust savas emocijas un ka tās (lai kādas tās arī būtu) izpaust ir nepieciešams un veselīgi?

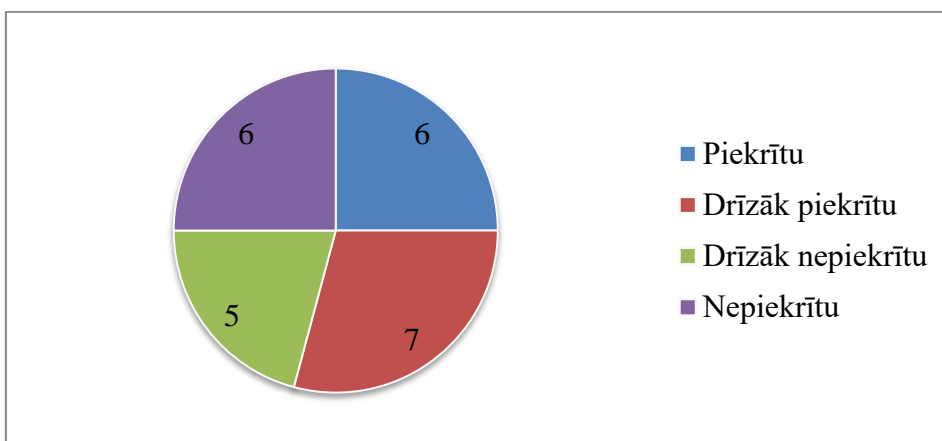
Arī šie atbilžu varianti atklāj vērā ņemamu esošo situāciju par vecāku attieksmēm un izpratni par ikdienā piedāvāto izvēļu nozīmību bērna patstāvības veicināšanai. Arī mūsdienās, konkrētās grupas ietvaros, tomēr 3 vecāki nepiekrīt un 4 vecāki drīzāk nepiekrīt, ka šādi

organizēta ikdienas rutīna sekmētu bērna patstāvības attīstību. Patīkami ir pārējie atbilžu rezultāti (sk. 12. attēlu).

12. attēls. Ikdienā piedāvājot bērnam izvēles iespējas no (Jūsu) iepriekš sagatavotiem, piemērotiem variantiem (apģērbs, ēdiens, aktivitātes...) sekmē bērna patstāvības attīstību

Ir patīkama vecāku atvērtība atbildot uz apgalvojumiem godīgi, īpaši, ja atbildes kādā brīdī šķiet, mazāk glaimojošas. Tas palīdz izprast esošo situāciju. Piemēram, 6 vecāki atzīst, ka viņiem neizdodas un vēl 5 vecākiem, ka drīzāk neizdodas ikdienas dzīvē pielāgoties situācijām tā, lai bērnam būtu iespēja darbības veikt patstāvīgi līdz galam, īpaši, ja procesā nepieciešams pārvarēt grūtības. Tikai 6 vecāki apgalvo, ka viņiem izdodas pielāgoties, bet 7 vecāki drīzāk piekrīt (sk. 13. attēls).

13. attēls. Jums izdodas ikdienas dzīvē pielāgoties situācijām tā, lai bērnam būtu pietiekoši laika, darbības veikt līdz galam, arī tad, ja procesā nepieciešams pārvarēt grūtības

Analizējot vecāku sniegtās atbildes, protams, ir jāņem vērā, ka dažkārt varētu būt atzīmētas sociāli vēlamas atbildes, tomēr šajā gadījumā anketēšana notiek anonīmi, neizceļot konkrētos vecākus, viņu izvēles vai attieksmes, tādejādi nepiespiežot vecākus atzīmēt sociāli vēlamās atbildes, lai varbūt radītu labāku iespaidu par sevi. Kopumā vecāku anketēšanas rezultāti ir interesanti un lietderīgi, tie ataino esošo sociālo vidi.

Izvērtējot gan kopējos grupas rādītājus, gan vecāku anketēšanas rezultātus, autore secina, ka kopumā situācija ir pieņemama, tomēr lietderīgi būtu turpināt iepriekšējā mācību gadā veiksmīgi iesākto darbu ar vecākiem, ieguldot skaidrojošu, pamatojošu un pozitīvi iedvesmojošu darbu, lai papildinātu kopējo informācijas lauku un sadarbības iespējas, tādējādi divpusēji stiprinot bērnu iespēju apzināties savu varēšanu, realizējot ikdienas darbības – ģērbšanos, apģērbu locīšanu, žāvēšanu, skapīša satura uzturēšanu kārtībā, savas darba un maltītes vietas uzkopšanu, gultas sakārtošanu un tamlīdzīgi, jo sākoties jaunajam mācību gadam ir lietderīgi atsvaidzināt un stiprināt zināšanas, kā arī palīdzētu jauniem pienācīgiem saņemt informāciju, analizēt to, pamēģināt.

2.4. Pedagoģiskā darbība patstāvības sekmēšanai

Pedagoģiskā darbība vienmēr tiek plānota un organizēta, ievērojot Ministru Kabineta noteikumus 716. II 2., kas paredz, ka “Pirmsskolas izglītības satura īstenošanas mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kas dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, patstāvīgi darbojas, ieinteresēti un ar prieku mācās, gūstot pieredzi par sevi, citiem, apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā.” (Ministru Kabineta noteikumi, 2018). Lai īstenotu izvirzīto darba mērķi – pētīt un analizēt bērnu pastāvību un patstāvības sekmēšanas iespējas pirmsskolas izglītības iestādē – praktiskajā darbā, kopā ar bērniem un bērnu vecākiem, tika plānotas un īstenotas pedagoģiskās darbības patstāvības sekmēšanai katrā no bērna attīstības jomām:

Veic personīgo higiēnu un patstāvīgu ģērbšanos:

- ik rītu ierodoties, ienākot pēc pastaigas un pēc diendusas veic matu saķemmēšanu, uzglabājot matu kopšanas ķemmi savā skapī un matu gumijas – tam paredzētā, ierīkotā maciņā. Salīdzinoši nedaudz bērnu izrādīja interesi par šādu aicinājumu, bet tomēr, ar to jau viss sākas. Laiku pa laikam, vairāk vai mazāk, vairums bērnu mācību gada laikā, izdzīvoja interešu periodus par savu „skaistumu”. Antonija, Elizabete un Darja izrāda pirmās pazīmes par gatavību un interesi pašām veidot savu matu sakārtojumu. Jāpiebilst, ka nav viegli atļaut meitenēm dzīvoties ar rezultātu, kāds izdodas. Tas jāpieņem, lai neradītu meitenēs šaubas par savu varēšanu un gatavību mēģināt. Zēniem šis process ir vienkāršāks.
- regulāru roku mazgāšanu, dziedot roku mazgāšanas dziesmu, izpildot konkrētas roku mazgāšanas kustības. Ar bērniem ir pārrunāta un uzturēta, bērnus ieinteresējoša, kārtība – veiklos mikrobus, kas pamanījušies pieķerties pie mūsu rokām – mēs

- mazgājām prom: rokas mazgā ik rītu ierodoties grupiņā, pēc tualetes apmeklējuma, pēc sporta un mūzikas apmeklējuma, pēc rotaļām pagalmā, pēc dažādām aktivitātēm grupā, pēc šķaudīšanas vai klepošanas arī, ja lietota salvēte, pirms maltītēm un pirms darba ar atsevišķu materiālu (piemēram baltie smilšu burti, vārdu kastītes...). Papildus pie izlietnēm izvietotas, iepriekš un ikdienā pārrunātas un izmantotas piktogrammas. Domāju, ka pie šīs darbības būs vēl daudz un ilgi jāpiestrādā, jo bērnus interesē viss apkārt notiekošais, reizēm piezogas pagurums, reizēm jāpadumpojas. Parasti labi darbojas vien roku mazgāšanas dziesmiņas ieskandināšana – tāpat vien, „netīšām”, bez acu skatieniem, īpašām norādēm un atgādinājumiem. Tā vien šķiet, ka bērns jūtās pārlicināts, ka viņš pats atcerējās nomazgāt rokas. Tas attiecināms uz visiem bērniem,
- kāju mazgāšana pēc rotaļām pagalmā siltajā laikā, un nosusināšana atsevišķā, individuālās lietošanas divielītī. Tā ir neierasta darbība un pati par sevi rada interesi, izaicinājumu un piedzīvojuma sajūtu. Arī dušas grīdas paklājiņš, tā lietošana ir intereses vērti,
 - zobu kopšana pēc pusdienām rituāla dziesmiņas pavadījumā, ko izpilda audzinātāja, pēc tam arī pati veicot zobu tīrīšanu (tas bērniem dod papildus stimulu zobu tīrīšanu veikt ilgāk ar interesi izpildīt konkrētās kustības atdarinot audzinātājas veiktās darbības, jo tās mēdz uzjautrināt, padarot šo procesu priecīgu). Papildus pie izlietnēm izvietotas, iepriekš pārrunātas un ikdienā izmantotas, zobu kopšanas piktogrammas. Protams, ik pa laikam noder „Lielās pārbaudes”, kad audzinātāja pamudina kādu „ātro” zobu tīrītāju, paskatīties spogulī un pievērst uzmanību zobiņam pie smaganām. Vienmēr šādās reizēs atrodam aplikumu un tas bērniem ir patīams brīnums un liels pārdzīvojums. Tad arī atkārtoti, atkal pirms miedziņa, kamēr šī informācija bērniem ir aktuāla un pārļausām iecienīto zobu kopšanas grāmatiņu. Regulāra atkārtošana un līdzīgi pārdzīvojums bagātina izpratni un atmiņu. Ja Kristapu, Patriku, Martu, Ralfu un vēl vairākus bērnus ir „jānotur”, ilgāk pie zobu tīrīšanas, tad Darjai, Albertam, Elzai un Elīzai ir jāatgādina darboties produktīvi un lieki nekavēties, jo viņi laiku var pastiept ļoti ilgi, katru dienu. Šim nolūkam lieliski der smilšu pulkstenis, kas uzskatāmi ir vērojams, bērniem saprotams un izraisa interesi iekļauties laikā,
 - tualetes lietošanas un veicamo darbību pārrunāšana, gan zēniem, gan meitenēm. Ikdienā redzamu piktogrammu kā atgādņu lietošana. Šajā vecumā, ar minimāliem izņēmumiem – kas mēdz gadīties, bērni ļoti dabīgi un ar interesi uztver jauno informāciju, bez kauna un vaina sajūtām. Mācību gada beigās vairs bija tikai viens bērns, kas sauca palīgā, bet veiksmīgi ar visu tika galā, vien zinot, ka tur pat aiz durvīm ir gatava palīdzība. Arī ar vecākiem šī patstāvības jomas attīstības svarīguma

pakāpe tika pārrunāta, kļiedējot šaubu, kauna, steidzināšanas vai kavēšanas iespējamību,

- ar vecākiem tiek īpaši un ja nepieciešams, vairāk kārt pārrunāta bērnam piemērota apģērba nodrošināšana, gan iekšēlpām, gan pagalmam, īpaši pamatojot ieteiktās un neieteiktās izvēles, īpaši pievēršot uzmanību bērna fiziskai ērtībai, kustību brīvībai, sezonu maiņai un bērna individuālajai patstāvības pakāpei. Piemēram: izvēloties piemērota izmēra apģērbu, bez šaurām bikšu starām, cietiem audumiem, stingrām jostām, volāniem, ar bērnam aizsniedzamām aizdarēm (pat darba priekšautiņi ir vecāku darināti ar bērnam patstāvīgi aizpogājamām aizdarēm), cepure (cepuršalle – divi vienā), īpaši izsverot jaku ar pogām vai rāvēj slēdzi, mitrumam paredzētas bikses ar gumijām pāri pleciem, apavi ar bērna spējām piemērotām aizdarēm vai bez tām un tamlīdzīgi,
- pārrunājot ar vecākiem, esam realizējuši „Punktiņu pārīšus” kas uzzīmēti uz apaviem pie lielā pirksta – pirms uzvelc, saliec draudzīgo punktiņu pārīti. Šāds risinājums izrādījās lielisks, mazais izaicinājums, kas dod rotaļīgu atgādinājumu, gan „ātrajiem” prātiem uz brīdi apstāties, pavērot, gan „lēnajiem” prātiem neapjukt, tādejādi visi gūst prieku no savas „varēšanas”, jo salikt kopā draudzīgus punktiņus nemaz nav abstrakti, salīdzinājumā ar vienkāršu apavu sakārtošanu pareizai uzvilksanai. Līdz jaunu apavu iegādei, bērniem bija nostiprinājies ieradums un radusies izpratne par apavu uzbūvi un nevienam vairs nebija nepieciešamības atkārtoti tos marķēt. Sākumā garderobē bieži skanēja: „Šādi, audzinātāja?”, vēlāk jau vairums izsaucienu: „Redzi, man sanāca!”, „Skaties, šādi jāliek pārīši!”, „Es tev palīdzēšu, skaties!”,
- apģērba sakārtošanu skapītī „Ballīte manā skapītī” pēc pārrunātiem, vienotiem ieteikumiem – rezerves apģērbs augšējā plauktā, āra apģērbs, tai skaitā cepure (uz aķīša) un sausie, rezerves cimdi apakšējā nodalījumā – tādejādi bērnam viegli pārskatāmi un aizsniedzami. Vairums bērnu šos izaicinājumus pieņem azartiski un ar izcilu rūpību, gādību. Pēc pastaigām, bērniem ir liels prieks parādīt „Ballīti” savā skapītī. Vecākiem šī rutīna nenāca tik viegli. Sākotnējie ieradumi bērnu vietā ielikt skapītī viņu lietas – sev ērtā „kārtībā”, diezgan apgrūtināja bērnu dārza dzīvi, jo vecākiem ērti cimdus un cepures ielikt virsjakas piedurknēs, kapucēs, kabatās vai skapīša augšējā plauktā kur bērniem un personālam reizēm nav ērti tos pamanīt un atrast, tomēr vēl lielāks ieguvums izrādījās tāds, ka – nekad mitrās cepures bērni neieliek piedurknēs..., jo pieradums un prieks par „Ballīti skapītī” ir uzvarējis – cepures tiek pakarinātas un izžūst. Tāpat kombinezoni vai jebkurš cits mitrumu saņēmis apģērbs tiek karināti uz skapīša durvīm, lai „atpūšas” un žūst, piedurknēm un

no pakarināmā to pārnēsājot, tādejādi bērnam radot vilšanās sajūtu). Arī cepurītēm vecāki piedarināja cilpiņu aiz kuras cepurīti uzāķēt uz pakarināmā āķa žāvēties, atstājot to grupiņā. Savukārt uz mājām līdzī bija jāpaņem, tikai nelielā izmēra divielīti, kurā jāieloka vai jāierullē peldkostīms. To dara baseina ģērbtuvē pēc dušām – izaicinājums ir šo darbiņu veikt akurāti, lai pa ceļam peldkostīms neizkrīt, nepazūd un rokās jāatceras noturēt tikai vienu lietu - divieli. Kopumā tas neaizņem daudz vietas un ierodoties grupas telpās, ir salīdzinoši viegli to tūlīt ietilpināt speciāli iegādātajās somiņās ar uzdrukātiem īpašnieku vārdiem, kas veicina pirmās lasīšanas prasmes, meklējot savu somiņu, ja tai gadījies nokļūst. Šāda kārtība nodrošināja ērtu lietu šķirošanu, sakārtošanu un pārredzamību, darbošanos tempā, kas atbilst bērna temperamentam un noguruma pakāpei, kā rezultātā bērni ceļ savu pašvērtējumu, jūtoties svarīgi, varoši un veiksmīgi. Par to liecina lepnie izsaučieni, vēlēšanās atrādīt savu veikumu un raitā bērnu gaita. Pat vismazāk veiclajiem bērniem, šāda kārtība nesagādāja grūtības.

Visas šīs darbības tika veiktas ikdienā (baseins reizi nedēļā). Arī pieaugušais veic šīs darbības kopā ar bērniem. Atkārtojums un sistemātiskums rada paredzamību, tātad, drošības sajūtu bērnam, kas savukārt ir laba vide pieradumu, prasmju nostiprināšanai un ceļš uz pašvadītu darbošanos. Labi strādā atgādnes - „Es atceros, atceros ☺!”. Kopumā, mācību gada laikā, konkrētās jomas bērnu prasmju attīstīšanā ieguldītais darbs ir vērtējams drīzāk pozitīvi. Protams, zobu tīrīšanas kvalitāte ir vecāku rūpes un atbildība, tomēr pamati pieraduma veidošanai ir jāieliek sistemātiski pie tā strādājot jebkurā vidē, kur bērns atrodas. Pienāks bērna vecums, kad bērns pats būs gana nobriedis uzņemties atbildību par higiēnas ievērošanas kvalitāti arī ievērojot regulāru roku mazgāšanu un vispārīgo higiēnu. Lieliska sadarbība izdevās ar vecākiem organizējot bērnu ģērbšanās prasmes. Uzskatāmie piemēri un skaidrojumi nodrošināja vecāku izpratni un produktīvu iesaistīšanos apģērba izvēlē, atbilstoši bērna tā brīža spējām. Varbūt ne tik raiti veicās cenšoties paredzēt laiku un pacietību, kas nepieciešama, lai nodrošinātu bērna patstāvīgu darbību, tomēr, šeit jāņem vērā bērna vecumposms. Šajā laikā bērns mainās no mazā bērna uz lielāku – patstāvīgāku. Bieži vien tas izdodas daudzkārt labāk bērnu dārza vidē bez vecākiem. Satiekot vecākus, bērni dažkārt, šķiet, kļūst „mazāk” varoši, izčīkstot: „Es nevaru!” vai „Es nemāku!”. Bērnu dārza vidē grūtības mēdza sagādāt brīži, kad mainījās sezonas apģērbs, līdz tiek apgūtas jaunās aizdares un apģērba apjomi.

Risina konfliktsituācijas:

- ir bērni, kas cenšas rīkoties apzināti, neieklūstot konflikta situācijās. Piemēram, konkrētās grupas vidē, nav īsti iespējams konflikts par materiālu izvēli, jo katrs didaktiskais materiāls ir tikai vienā eksemplārā, tāpēc bērni, ļoti ātri apgūst spēju, pagaidīt, tā laikā, izvēloties citu materiālu, vai vērojot citu bērnu darbībā ar konkrēto materiālu (bērni ļoti labi apgūts to, ko ir novērojuši arī no vienaudžu darbībā) vai apvienojoties materiāla izmantošanā,
- labi darbojās teātra izrāžu apmeklējumu organizēšana. Izspēlētas pasakas, īsi improvizācijas sižeti par draudzību, dalīšanos, apmīļošanu, savas kārtas sagaidīšanu, vērīgumu, ieklausīšanos un tamlīdzīgi. Autores pagatavotā leļļu teātra skatuve tiek lietota grupas ikdienas dzīvē visa mācību gada garumā. Tā ir kļuvusi pazīstama un pierasta. Sižetu izspēlēšanas lelles un materiāli ir izvietoti bērniem brīvi pieejami, kompakti pie teātra. Tika novērots, ka bērnus uzrunā īstie skatuves aizkari, kā arī īpašais teātra pārsteiguma moments un vairums no viņiem izspēlē redzēto, dzirdēto un improvizē savas idejas. Bērni dabiski, viegli un caur līdz pārdzīvojumu uztver pasaules kārtību.
- gluži bez konfliktu situācijām sabiedriskā vidē iztikt nav iespējams, tāpēc grupas piektais kārtības punkts skan šādi – „Stop! Nedari man tā! Man tā nepatīk!”, papildinot šo tekstu ar pavērstu plaukstu pret iekšējās kārtības un saskarsmes pārkāpēju. Šāda rīcība dod iespēju, pirmkārt, bērnam pašam risināt radušos situāciju bez pārkāpumiem un, otrkārt, dod iespēju mums, pieaugušajiem, pamanīt radušos situāciju un lieki neiejaucoties, novērtēt situācijas tālāko virzību, iesaistoties, tikai tad, ja tas ir nepieciešams. Grupas vecākie bērni vairākkārt atzina, ka paši tikuši galā ar kādu konflikta situāciju. Ir novērojams, kā viņi izdzīvo jauno pieredzi un patiešām vēro, absorbē pretinieka reakciju. Arī plaukstas pavēršana un rokas izstiepšana neapzināti atklāj bērnam viņa privāto telpu,
- novērojot grupu kopumā, var labi pamanīt bērnus, kas burtiski cenšas vai tieši otrādi – „netīšām”, tomēr, nonāk konflikta situācijās, piemēram Luīze, Maiks, Alberts un Ance. Katrs gadījums tiek vērots un izskatīts ļoti rūpīgi un dažkārt pārrunāts ar vecākiem pirms tiek pieņemts lēmums mainīt bērna darbu, gultas vai skapīša vietu. Tas ir svarīgi, lai nodrošinātu situācijas caurskatāmību, vienprātību un emocionālu stabilitāti no visām iesaistītajām pusēm. Jāņem vērā, ka bērna uzvedība ir atspoguļojums viņa iekšējam stāvoklim, kuru nedrīkst lieki sašūpot nestabilitātes virzienā.

Kopumā jāatzīst, ka šīs jomas prasmju attīstīšana, varbūt neveicās pietiekami raiti. Ir jāņem vērā dažādie personību temperamenti, mūsdienu bērnu audzināšanas stili un sabiedrības vide kopumā. Turklāt, šajā vecumā bērni sāk nopietnāk apzināties savu „Es un

vēlas sevi „pieteikt” pasaulei ar savu vēlmi un iestrādātajām metodēm, kā tās panākt un tas ne vienmēr ir vispār pieņemtām sabiedrības normām akceptējami. Atšķirības ir pamanāmas arī starp paaudzēm, sabiedrības slāņiem, ģeogrāfiskā stāvokļa, tāpēc atrast kompromisu ne vienmēr varētu būt viegli vai ātri. Paredzams, ka ar pacietību, cieņu un sistemātisku, labu piemēru, augot bērni apgūs šīs prasmes ar vien labāk. Arī vēlākā vecumposmā, iekšējā vēlme mērķtiecīgi un apjomīgāk organizēties rotaļām ar vienaudžiem, veicinās sadarbības prasmes un gatavību ar interesi pieņemt citu idejas, neradot konfliktu situācijas.

Pauž emocijas par savu darbību:

- svarīgi ir rast iespēju vienmēr, patiesi uzklaustīt bērna sacīto, tomēr ir jāņem vērā bērnu personības, viņu iekšējo nepieciešamību paust savu viedokli, jo citi bērni to pauž pārliecinoši un daudz „veselīgā” apmērā, piemēram Antonija, Ralfs un Olivers, bet citi nedodot vārdu vienaudžiem, piemēram, Marta Luīze, Alberts un ir bērni, kuru nepieciešamība izteikties ir minimāla un tas ir atbilstīgi bērna spējām un pietiekami, piemēram, Meinards, Patrīcija un Elizabete.
- tomēr ir bērni, kuriem ir jāpalīdz „atvērties”, izpausties, izteikties un apzināties savu vērtību, svarīgumu vai līdzvērtību, piemēram Niks, Gvido un Elza. Lai rastu iespēju izteikties bērniem kas ir mazāk runīgi vai pat nerunīgi, ir ieteicams atrast klusāku brīdi un mazāku publiku vai pat darbojoties individuāli,
- lai ikdienas piepildītajā atmosfērā rastu iespēju katram bērnam apdomāties, izanalizēt savu darbu un paplašinātu iespēju pieaugušajiem, tai skaitā vecākus, ar bērnu pārrunāt jaunās pieredzes un emocijas, grupā ir ieviesta zvaigznīšu izvēles sistēma. Bērns, izpildot darbu, izvēlas uzlīmi – vienu no trīs krāsu zvaigznītēm: zaļā, ja darbs patika un ar to veiksmīgi tika galā, dzeltenā, ja darbs patika, tomēr bija nedaudz grūti tikt ar to galā, sarkanā, ja darbs likās pārāk grūts un nemaz nepaveicams. Sākotnēji šāda sistēma prasīja milzīgu piepūli, lai ar katru bērnu pārrunātu zvaigznītes krāsas izvēli, pamatojot to, tomēr vēlāk ieguldītais darbs atmaksājās, jo pamazām bērni sāka patstāvīgi veikt izvēli un savstarpēji pārrunāt veikumu, tādejādi autorei, rodot laiku un iespēju vairāk pievērsties mazāk runāt kāriem bērniem.

Analizējot iegūto pieredzi, autorei nākas secināt, ka arī ar emociju paušanu lietas nav tik vienkāršas un, varbūt, tehniskas. Intravertu un ekstravertu personību nevarēs mainīt pēc būtības. Ir jāpieņem viņu izpausmes. Un tikai draudzīgā, drošā vidē, ikdienā dzirdot mierīgas sarunas, analizējot un izsakot savu viedokli, bērnam būs iespēja apgūt pieredzi emocionāli

veselīgu sarunu realizēšanai. Jābūt pacietīgiem, pieņemošiem un vērīgiem saistībā ar jeb kuru bērnu.

Pārvar grūtības, veic darbu līdz galam:

- arī šajā jomā ir ļoti svarīgi apzināt bērnu personības un spēju līmeni. Tas nodrošinās iespēju piemeklēt un organizēt diferencētus uzdevumus, katram bērnam individuāli, negraujot viņu pašvērtējumu, sagaidot no viņa neatbilstoša līmeņa izpildījumu. Arī ikdienas pienākumu izpildē, pašapkalpošanās prasmju attīstībā, nedrīkst pieprasīt no bērna vairāk, kā viņš ir gatavs sasniegt, lai neattīstītu viņā šaubas par sevi un savu vērtību. Tāpat ir svarīgi izvērtēt un nepieļaut situācijas, kurās bērni nerasniedz izaugsmi un savu potenciālu,
- jāpiemin, ka ir bērni, kurus ļoti grūti motivēt darbam, ir izvairīgi pēc būtības. Ja vien šādās situācijās bērns būtu gatavs jēgpilni darboties ar cita veida materiāliem, aktivitātēm, didaktiskajām spēlēm, bet izvēlas laiku šķietami izniekot. Gadās, kad bērns ir gatavs iesaistīties vēlāk un paveic darbu pilnvērtīgāk, kā vienaudži. Nereti šādi bērni arī ir dzirdējuši, pamanījuši un atcerējušies labāk, kā vienaudži, kas šķietami labi būtu piedalījušies aktivitātēs. Katra personība ir jāvēro, jāiepazīst ļoti individuāli, lai to iepazītu un atbalstītu sasniegt savu potenciālu,
- īpaši jāstrādā arī ar tādiem bērniem, kas ik uz soļa jūtas pārliecināti par savu gaidāmo neveiksmi. Šādā situācijā noder darbošanās kopā, pamazām ceļot bērna pašvērtējumu,
- dažkārt, iespējams, ir vērts apsvērt ārējo stimulu kā bērna motivēšanu darbam. Tas varētu būt uzlīmju saņemšana vai bumbas spēlēšana – kaut kas, kas saistītu konkrētā bērna uzmanību veicamajām, patstāvību veicinošajām aktivitātēm,
- ir vērts pieminēt, ka bērni mēdz izmantot „pacietības” gaudiņu arī grupas darbu ietvaros. Ašākie bērni paši rod risinājumus, nāk ar priekšlikumiem un idejām, izspēlē iespējas vadīt sava mācību procesa gaitu,
- ir situācijas, kad bērni burtiski kampj visu jauno, iespējas, piedāvājumus, didaktiskos materiālus. Arī šādos gadījumos autore sagatavo diferencētus uzdevumus un ir gatava, ka bērns būs darbu veicis un vēlēsies to izpildīt vēlreiz. Varbūt būs ieinteresēts pamēģināt nākamo grūtības pakāpi vai uzsākt citu, sevi interesējošu darbu,

Mācību gadu uzsākot, bija vairāki bērni, kuru pašvērtējums un pašmotivācija bija liels izaicinājums, jo kā gan stiprināt pirkstu muskulatūru, ja bērns pat nevēlās pamēģināt darboties. Mācību gada laikā, ar mērķtiecīgu, pacietīgu darbu izdevās atklāt bērnu intereses, pielāgoties tām un daudz mērķtiecīgāk sāka strādāt: Elīza, Niks, Meinards, Elza un Ralfs. Tomēr tikai vēlāk, ziemas periodā, darbi raitāk sāka ritēt: Kristapam un Darjai, savukārt tikai

pavasārī izdevās salīdzinoši labāk motivēt Esteri, Albertu un Patriku. Autore secina, ka spēja pārvarēt grūtības, lielā mērā ir personības, pašvērtējuma un bērna ierastās uzvedības modeļa rezultāts. Ir jāiegulda sistemātisks darbs, lai būtu iespēja atgūt bērnu dabisko vēlmi izzināt, uzzināt, atdarināt un radīt. Mācību gadā ir paredzēts apgūt konkrētas prasmes, neatkarīgi no bērna ieinteresētības, tāpēc, lai īstenotu Ministru Kabineta noteikumus 716. II 3., kas paredz „Pirmsskolas izglītības satura īstenošanas uzdevumus” - vienmēr ir jāatrod kāds interešu pavediens, caur kuru ieinteresēt katru bērnu apgūt pēc iespējas dažādas prasmes (Ministru Kabineta noteikumi, 2018).

Organizē savu darbību, izdara izvēli:

- lai palīdzētu bērniem organizēt savu darbību, viens no paņēmieniem ir uzskatāmi iepazīstināt ar konkrētu kārtību un izpildījumu: kā pārnest krēslu, kā lietot darba paklāju, kā servēt galdu, ieliet glāzē dzērienu, saslaucīt izbirušo materiālu, saslaucīt slāpju, nofirīt galdu pēc maltītes, nokopt darba vietu pēc aplicēšanas, gleznošanas, iekārtot personīgā apģērba skapi, salocīt apģērbus, segu, salvetes un tamlīdzīgas lietas,
- vēl lietderīgi ir uzskatāmi parādīt laiku, kas atlicis līdz pašā uzsāktā vai paredzētā darba nobeigšanai un darba vietas nokopšanai. Bērniem vēl nav attīstīta laika izpratne, tomēr piepildītā pirmsskolas izglītības iestādes darba kārtība, paredz laika limitus un ir vērtīgi pilnveidot izpratni par to, ka laiks pastāv. Laiku var uzskatāmi parādīt izmantojot lielāka izmēra, bērniem labi saredzamu, smilšu pulksteni. Svarīgi ir piemērot darbu atbilstoši bērnu spējām un laika limitam, kā arī jāparedz pietiekami daudz laika, lai bērniem būtu iespēja patiešām izdzīvot aktivitātes, iedziļinoties tajās un gana izbaudot darbošanās procesu, sasniegt gandarījuma sajūtu. Vērojot smilšu plūsmu, bērns pēc savām spējām būs gatavs izprast sakritības,
- situācijā, kad laiks nokopt darba un spēļu vietas, noder grupā visiem zināma rutīnas dziesmiņa „Tīrība, kārtība, mūsu grupas svētība”. Svarīgi, lai izvēlētais variants būtu bērniem labi pazīstams, pierasts un patīkams. Šajā vecumā bērni viegli iegaumē un cenšas izdziedāt vārdus.
- par vienu no svarīgākajiem ikdienas darba posmiem, autore atzīst „Brīvā laika darbu”. Šajā laikā bērni ir aicināti veikt savu izvēli – ar kuru materiālu, tehniku, didaktisko spēli, teātri, konstruēšanu, praktiskā darba aktivitāti (saslaucīšana, augu apliešana, spoguļu tīrīšana, putekļu slaucīšana, arī no gumijkoka lapām, locīšana, aukliņu ciešana, rāvēj slēdža aizdarīšana, kurpju aukliņu siešana, šūšana...) ūdens vai citu dabas materiālu aktivitāti bērns vēlas darboties. Ir milzīgs gandarījums vērot, kā bērni

katrs atrod sev interesējošu darba materiālu, darba vietu (pie galda vai uz grīdas – darba paklāja) un līdz ar to, ar neviltotu interesi darbojas.

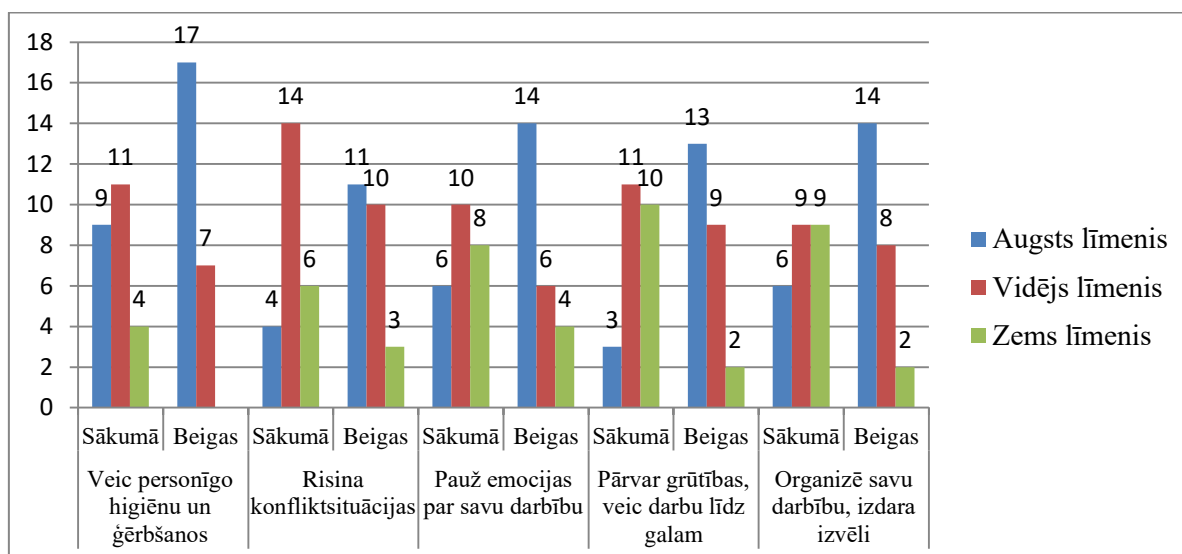
Šajā brīdī bērns patiešām „būvē sevi”, stiprinot savu prasmi, ceļot pašvērtējumu, atraisot vēlmi pastāstīt par savu veikumu, dalīšanos ar citiem bērniem ar savām prasmēm. Šādi, bērni var darboties ilgstoši, praktiski nenokļūstot konfliktos, nenonākot strupceļā vai izmisumā, jo bērna uzmanība ir patiesi koncentrēta uz viņu interesējošu aktivitāti atbilstoši tā brīža interesēm, spējām vai noguruma pakāpes.

Šādi darbojoties tiek īstenots Ministru Kabineta 716. III 6. – 7., kas paredz „6. Audzināšanas un mācīšanās procesa vienotībā bērnam tiek veicināta šajos noteikumos minēto vērtību un tajās balstītu ieradumu, kā arī šādu tikumu attīstība – atbildība, drosmē, uzņēmība, mērķtiecība, centība, savaldība, mērenība, tolerance, laipnība, līdzciecība, taisnīgums, solidaritāte. 7. Bērna attieksmi pret šajos noteikumos minētajām vērtībām veido ikdienas saziņā un mijiedarbībā, gan ģimenē, gan izglītības iestādē, gan plašākā sabiedrībā” (Ministru Kabineta noteikumi, 2018).

2.5. Iegūto rezultātu apkopojums un analīze

Lai noskaidrotu mācību gada laikā, sasniegtos bērnu patstāvības sekmēšanas rezultātus, mācību gada beigās, vadoties pēc iepriekš izstrādātajiem kritērijiem, atkārtoti tika veikts bērnu novērojums un iegūtie dati salīdzināti (sk.14. attēlu).

Salīdzinot un analizējot mācību gada sākumā un beigās iegūtos datus, ir vērojami sasniegumi ikvienā jomā. Īpaši iepriecinoši ir redzami rezultāti ģērbšanās un personīgās higiēnas ievērošanas rezultātos.

14. attēls. Bērnu patstāvības sekmēšanas rezultāti sākumā un mācību gada beigās

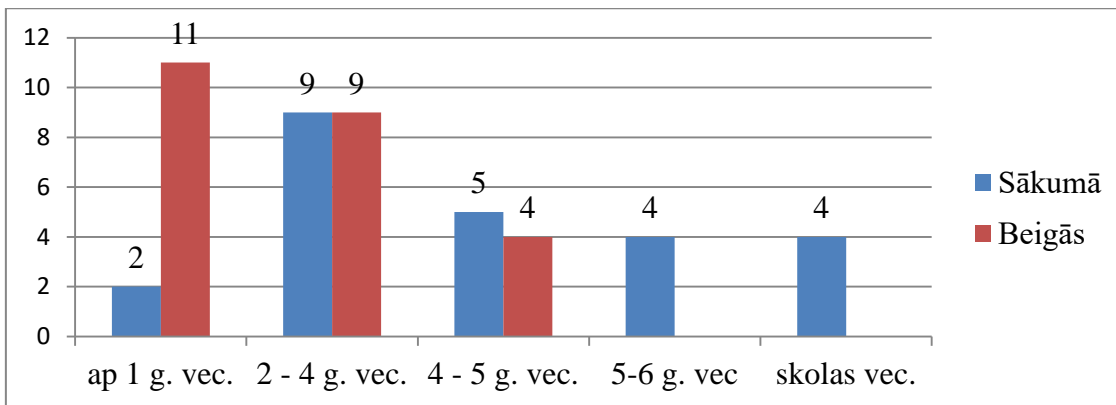
Jau mācību gada otrā pusē vairs nav bērnu, kas netiktu galā ar kādu no „Ballīte manā skapītī” izvirzītajiem mērķiem. Tikai grupas jaunākajiem bērniem vēl nav pietiekamu prasmju un intereses salocīt sporta krekliņus un citu apģērbu. Mācību gada beigās reizēm gadās kāds ikdienas apģērbs uzvilts otrādāk. Roku mazgāšana, joprojām pēc tualetes apmeklējuma gan ir jāatgādina, kaut tikai ieskandinot ar roku mazgāšanas dziesmu. Liels darbs ir ieguldīts veiksmīgai tualetes higiēnas apgūšanai. Meitenēm joprojām ir nepieciešama palīdzība matu sakopšanai. Vairums bērnu, ļoti labprāt īpaši cenšas salocīt segu, rūpīgi savienojot tās stūrus. Ar nelieliem atgādinājumiem galdu nokopšanu veic visi grupas bērni, arī grīdas sakopšanu pēc maltītes.

Arī konfliktu situācijas, salīdzinoši, rodas reti, un parasti konfliktos nonāk tie bērni, kas vēlas būt līderi un neviļus daudzkārt cenšas izrīkot citus pēc sava prāta. Arī izrādītais prieks par bērnu idejām, maziem un lieliem ikdienas sasniegumiem ir atmaksājies. Bērni ir atvērti, izteikties kāri un ikdienā grupā ir jāiegulda pūles, lai turpinātu stiprināt bērnu prasmes sagaidīt savu kārtu, kā arī ikdienas situācijās sagaidīt līdz runātājs ir pateicis savu sakāmo. Šādas prasmes īsti nav raksturīgas šim vecumam, vairākums bērnu vēl ir egocentriski. Arvien labāk sāk darboties – „Kad vēlies kādam ko teikt, vispirms uzliec roku viņam uz pleca”. Kā apstiprinājumu, ka ir pamanīts un tūlīt viņš tiks uzklausīts, saņem pieskārienu uz viņa rokas. Šāda pieredze redzami palīdz bērniem pārvarēt grūtības sagaidīt savu kārtu izteikties.

Kopumā bērni ir paaugušies, ir pilnveidojušās dažādas prasmes, spriest un izteikties spējas, muskuļu spēks ir palielinājies. Pilnvērtīgāk uztver redzēto, dzirdēto, saprot skaidrojumus, saskata līdzības, likumsakarības, pieņem lēmumus, veic apzinātas manipulācijas, patstāvīgi izdara izvēli.

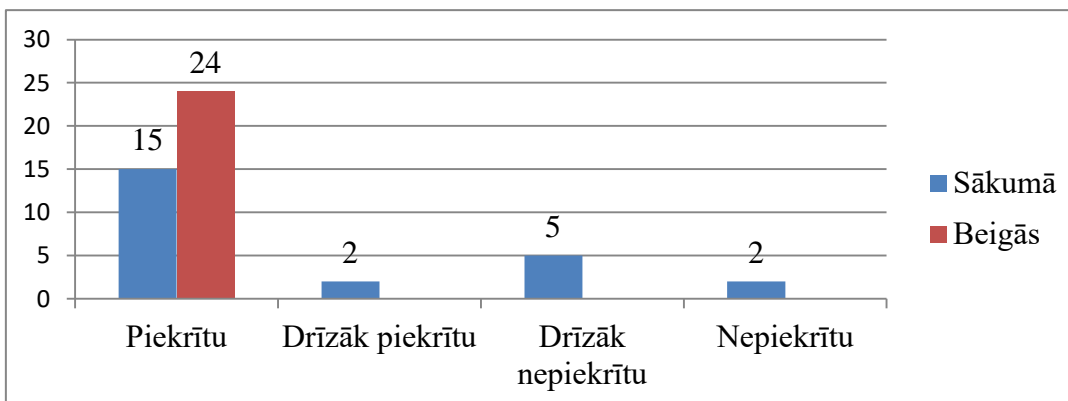
Pētījuma laikā tika attīstīta sadarbība ar vecākiem. Kopīgās diskusijas vecāku sapulcēs un tiekoties ikdienā, gan no rītiem, gan vakaros, pārrunājot ikdienas izaicinājumus, bažas un lietas, kas ir izdevušās, ne mazums vecāku atklāja, ka ir lietas, par kurām nebija aizdomājušies no citiem skata punktiem.

Mācību gada beigās vairums vecāku atzīmē, ka bērna patstāvības attīstība notiek jau pirmajā dzīves gadā un tā jāatbalsta. Tikai vairs daži vecāki atzīmē, ka bērna patstāvības sekmēšana jāsāk tikai 4 – 5 gadu vecumā (sk. 15. attēlu).

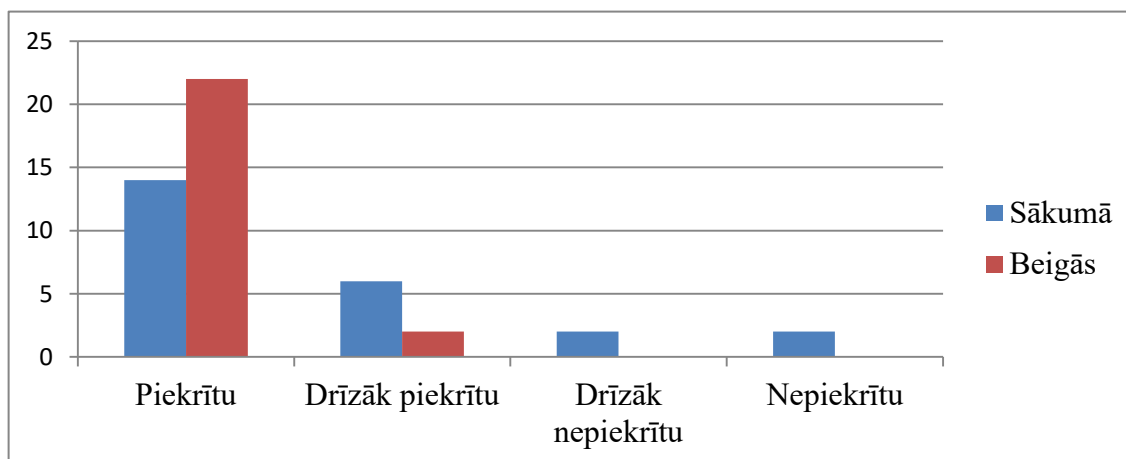
15. attēls. No kāda vecuma, Jūsuprāt, ieteicams sekmēt bērna patstāvību

Pārsteidzoši ir mācību gada beigu anketēšanas rezultāti, kas uzrāda, ka 100% vecāku piekrīt, ka bērnam ērta apģērba nodrošināšana patiešām ietekmē viņa patstāvības sekmēšanu. Jau mācību gada sākumā, vecāki aktīvi iesaistījās diskusijās, ieklausoties arī pieredzējušāku vecāku pamatojumos un salīdzinājumos par apģērba nozīmi. Mācību gada laikā, vecāki arī realizēja ieteikumus kā rezultātā, ģērbšanās sagādāja daudz prieks un neviltotu uzslavu bērniem (sk. 16. attēlu).

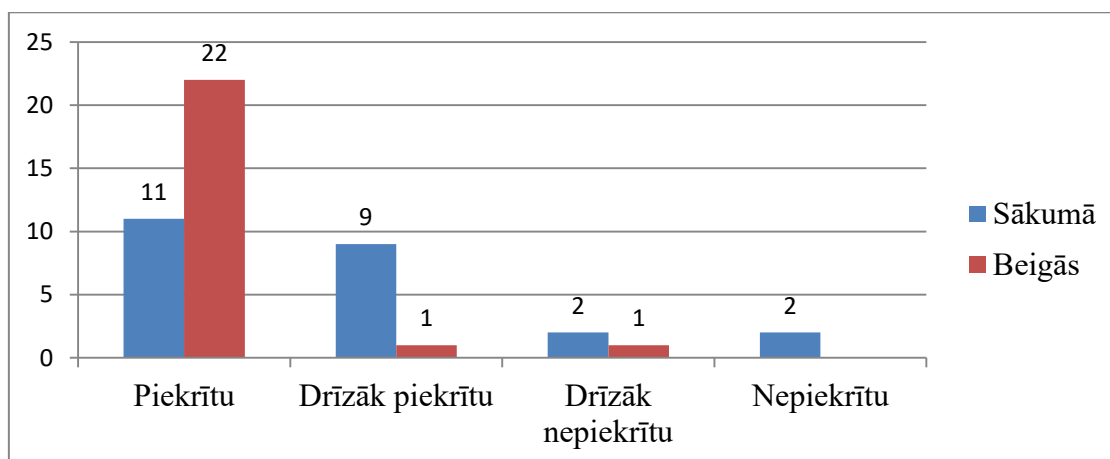
16. attēls. Nodrošinot bērnam, apģērbu, kuru viņš pats ērti var novilkt un uzvilkt, tiek sekmēta bērna patstāvības pilnveidošana

Atkārtotās anketēšanas rezultāti norāda, ka vairs neviens vecāks nepiekrīt, vai drīzāk nepiekrīt, ka bērna personīgo higiēnas piederumu, ikdienā lietoto trauku un virtuves piederumu kā arī apģērba izvietošana bērnam pieejamā vietā varētu nebūt patstāvības sekmējoša. Kā vēlākās sarunā vecāki atzina, daži nebija par to aizdomājušies un daži apzināti tā nerīkojās, lai izvairītos no nekārtības. Tomēr ieviešot izmaiņas ir saskatījuši pozitīvas pārmaiņas un par tām ir priecīgi (sk. 17. attēlu).

17. attēls. *Nodrošinot bērnam personīgās higiēnas piederumu, ikdienā lietoto trauku, virtuves piederumu un apģērba atrašanās vietu, viņam ērtā piekļuvē, veicina bērna patstāvību*

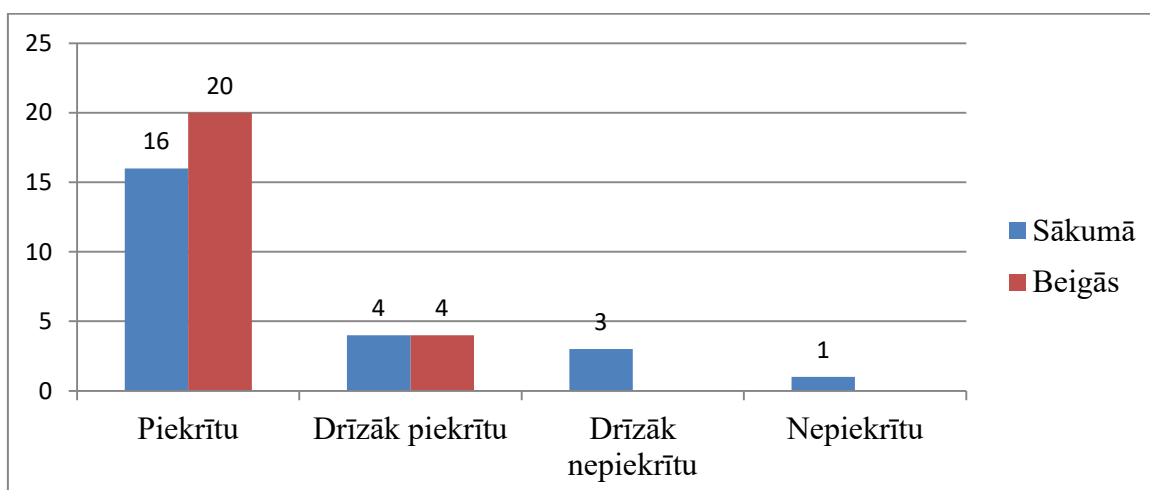
Arī šie rezultāti ir krasi mainījušies vecākiem piekrītot, ka rituāli bērniem ir svarīgi un viņi pat uzstāj, lai lietas notiktu kā pierasts, piemēram, izvēloties, lai vecāki daudzkārt lasa vienu un to pašu pasaku ilgākā laika posmā, vai izvēlas tikai konkrētu apģērbu, traukus, 100% atgādinot visiem automašīnā piesprādzēties un tamlīdzīgi (sk. 18. attēlu).

18. attēls. *Ģimenē labi izstrādāti un sistemātiski ievēroti higiēnas un sadzīves rituāli nodrošina bērna patstāvības veicināšanu*

Patīkamas pārmaiņas ir redzamas arī vecāku atziņās par to, ka pirmo izpratni un iemaņas par savstarpējām attiecībām un konfliktu risināšanu bērns apgūst ģimenē. Rudens sapulcē piedalījās izglītības iestādes psihologs, kas ļoti pamatoti izskaidroja vecumposma

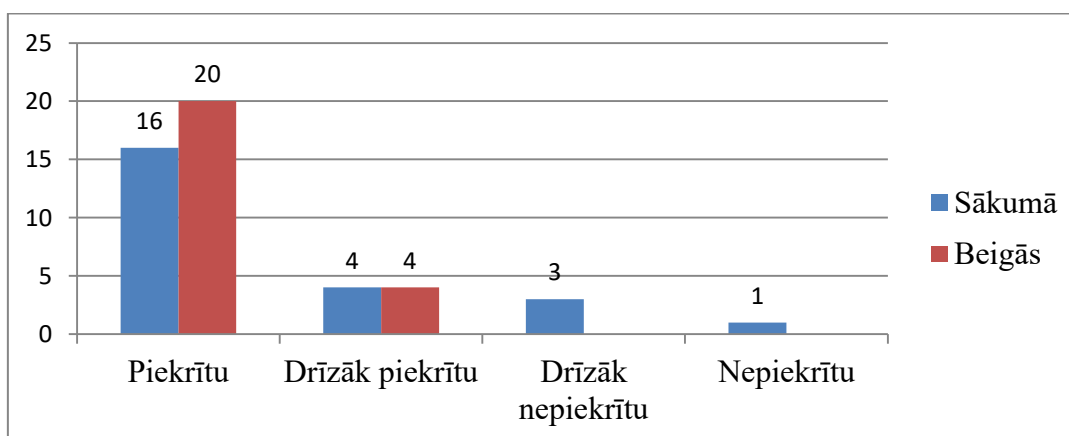
īpatnības un atbildēja uz vecāku jautājumiem. Autore secina, ka ir vērts ieguldīt darbu, nelielās cilvēku grupās, lai sasniegtu labus rezultātus (sk.19. attēlu).

19. attēls. Ģimenē bērns apgūst pirmo izpratni un iemaņas par savstarpējām attiecībām un konfliktu risināšanu

Patīkamas pārmaiņas ir redzamas arī vecāku atziņās par to, ka pirmo izpratni un iemaņas par savstarpējām attiecībām un konfliktu risināšanu bērns apgūst ģimenē. Rudens sapulcē piedalījās izglītības iestādes psihologs, kas ļoti pamatoti izskaidroja vecumposma īpatnības un atbildēja uz vecāku jautājumiem. Autore secina, ka ir vērts ieguldīt darbu, nelielās cilvēku grupās, lai sasniegtu labus rezultātus.

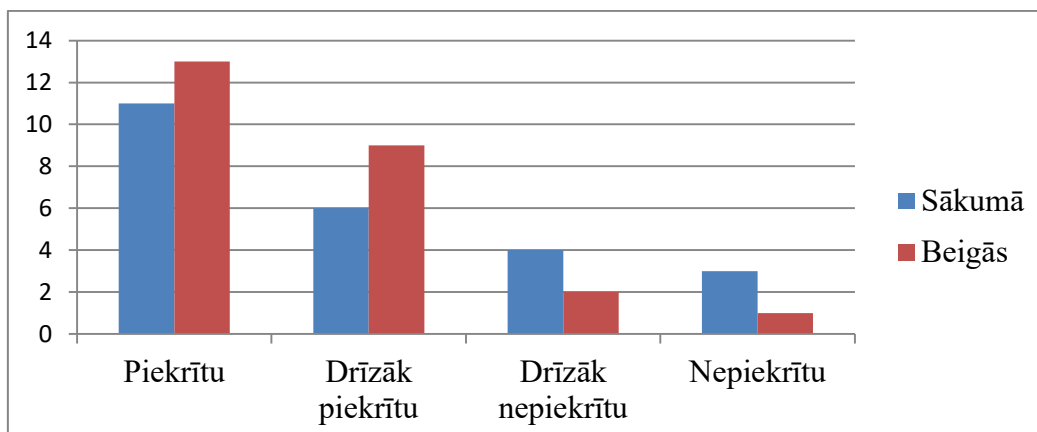
Vecāku ieskati ir mainījušies, arī izvērtējot situāciju par to, ka paust emocijas bērns mācās ģimenē. Autore atzīst, ka grupas vidē, dažkārt, var labi saskatīt līdzības starp vecākiem un bērniem. Arī tas, cik un kāda vecuma bērni ir ģimenē, ietekmē 3 – 4 gadīga bērna izpausmes, jo bērns atdarina redzēto un dzirdēto (sk.20. attēlu).

20. attēls. Ģimenē bērns apgūst pirmās iemaņas par to kā paust savas emocijas un ka tās (lai kādas tās arī būtu) izpaust ir nepieciešams un veselīgi

Analizējot vecāku atbildes, var secināt, ka trīs vecāki joprojām, tomēr nesaskata kā pamainot uzskatus un ieguldot nedaudz darba, pavērtu iespēju bērnam apgūt pieredzi savas

esības apzināšanai, jo ikdienā regulāri veicot izvēles, bērnam ir papildus iespēja analizēt, tādejādi nostiprināt personību, kas lemj, nevis izpilda. Daži vecāki, atklāti izsaka viedokli, ka šāda rīcība būtu pārmērīga bērna izlutināšana (sk. 21. attēlu).

21. attēls. *Ikdienā piedāvājot bērnam izvēles iespējas no (Jūsu) iepriekš sagatavotiem, piemērotiem variantiem (apģērbs, ēdiens, aktivitātes...) sekmē bērna patstāvības attīstību*

Patīkami, ka vecāki sniedz šķietami godīgas atbildes. Septiņi vecāki atzīst, ka ikdienas dzīvē neizdodas, vai drīzāk neizdodas organizēt ikdienu tā, lai bērnam būtu gana daudz laika iesāktās darbības pabeigt, arī tad, ja procesā nepieciešams pārvarēt grūtības. Šādi pielāgoties dažādām dzīves situācijām bieži vien nav iespējams dažādu iemeslu dēļ. Kā vecāki sarunās atklāj, ka ikdienas steiga tomēr ņem virsroku un pacietība mēdz izsīkt.

Secinājumi

1. Lai labāk saprastu bērnu, katram ir jāizanalizē savas pārdomas un jūtas par savu bērniību, jāizzina pēc iespējas vairāk par bērna attīstību un personības veidošanos. Pieaugušajam ir jāpiestrādā, lai mainītu savu domāšanu un automātiskos ieradumus par labu katram bērnam ar ko viņš ir saskarsmē.
2. Ja bērnam ir iespēja „pazīstamā”, emocionāli atbalstošā un drošā vidē realizēt savu domu – gribu, viņš attīsta savu patstāvību. Lai nodrošinātu bērna vajadzību pilnveidoties, ir jānodrošina viņa vajadzībām atbilstošu darbošanās un materiālu vide. Bērnam jau no dzimšanas pieder visas kvalitātes, lai šie attīstības procesi notiktu. Mūsu pienākums ir tās negraut, nenotrulināt un nevājināt, bet pacietīgi, mērķtiecīgi stiprināt, pulēt un vairot, skaidri apzinoties, ka visstraujāk cilvēka smadzenēs veidojas neironu savienojumi pirmsskolas vecumā un šis ir īpaši svarīgs posms, kam pieaugušajiem, kas rūpējas par bērnu ir jābūt gataviem.
3. Ja bērnam ir iespēja drošībā, emocionāli atbalstošā un „pazīstamā” vidē realizēt savu domu – gribu, notiek viņa patstāvības attīstības process. Lai nodrošinātu bērna vajadzību pilnveidoties, ir jānodrošina viņa vajadzībām atbilstošu darbošanās un materiālu vide. Bērnam jau no dzimšanas pieder visas kvalitātes, lai šie attīstības procesi notiktu. Mūsu pienākums ir tās negraut, nenotrulināt un nevājināt, bet pacietīgi, mērķtiecīgi stiprināt, pulēt un vairot, skaidri apzinoties, ka visstraujāk cilvēka smadzenēs veidojas neironu savienojumi pirmsskolas vecumā un šis ir īpaši svarīgs posms, kam pieaugušajiem, kas rūpējas par bērnu ir jābūt gataviem.
4. Veicot pedagoģiskās darbības patstāvības veicināšanai pirmsskolas izglītības iestādē 3 – 4 gadīgiem bērniem, secināju, ka rūpīgi pārrunājot un pamatojot vecākiem dažādas metodes viņi ir ļoti ieinteresēti sadarbojoties ar viņiem. Neviena no ieviestajām metodēm nav dārga vai sarežģīta. Ieguldot daudz lielāku atdevi, pacietību, pozitīvu enerģiju, prieku un pašreizējību, lai pielāgotos individuālajam darbam ar bērniem var sasniegt iedvesmojošus rezultātus.
5. Bakalaura darba izvirzītā hipotēze - bērni ir patstāvīgi, ja pieaugušie zina patstāvības attīstības ietekmējošos nosacījumus un nodrošina iespēju bērnam būt patstāvīgam – ir apstiprinājies.

Literatūras un avotu saraksts

1. Albrehta, Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Metodiska izstrādne. Rīga.
2. Baltušīte, R. (2006). *Skolotāja loma mācīšanas motivācijā*. Rīga: RaKa.
3. Bolgera, K. E., Patterson, C. J. (2001). Pathways from child maltreatment to internalizing problems: Perceptions of control as mediators and moderators. *Development and Psychopathology*, 13 913–940. Retrieved from APA PsycNet.
4. Bradley, R. B., Corwyn, R. F., Burchinal, M., McAdoo, H. P., Coll, C. G. (2001). The Home Environments of Children in the United States Part II: Relations with Behavioral Development through Age Thirteen. *Child Development*, Vol. 72, No. 6. Retrieved from: Wiley on behalf of the Society for Research in Child Development. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/3654383>
5. Cameron, C. (2007). Understandings of care work with young children. Reflections on children's independence in a video observation study. *New Delhi and Singapore*, Vol 14(4): 467–486. DOI: 10.1177/0907568207081854. Retrieved from: Sage Publications. Los Angeles, London.
6. Crandall, V. J., Preston, A., Rabson, A. (1960). Maternal Reactions and the Development of Independence and Achievement Behavior in Young Children. *Child Development*, Jun., 1960, Vol. 31, No. 2. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/1125901>.
7. Dzintere, D. (2000). Rotaļa kā īpaša kultūras forma un kultūras apguves veicinātāja. *No: Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: SIA Izglītības soļi. 30. - 36. lpp.
8. Einsvorta, L., Bareta, S. (2007). *Kā izaudzināt laimīgu mazuli. Rokasgrāmata vecākiem un pedagogiem*. Rīga: Valters un Rapa.
9. Fišers, R. (2005). *Mācīsim bērniem domāt*. Rīga: RaKa.
10. Fitzgerald, Dr. B. (2014). *Improving early child development with words*. <http://www.youtube.com/watch?v=y8qc8Aa3weE>.
11. Freiberga, I., Priede, L. (2007). *Bērns mācās izzināt pasauli*. Rīga: SIA Izglītības soļi.
12. Harden, B. J., (2004). Safety and Stability for Foster Children: A Developmental Perspective. *The Future of Children* 14 (1): 31-47. Retrieved from: ResearchGate.
13. Hughes, C., Ensor, R. (2009). Independence and interplay between maternal and child risk factors for preschool problem behaviors? *International Journal of Behavioral Development*, 33 (4), 312–322 DOI: 10.1177/0165025408101274. Retrieved from: Sage publications.
14. Jana, Dr. L. A. (2018). *Skills every child will need to succeed in 21 st century*.

- https://www.youtube.com/watch?v=z_1Zv_ECy0g&feature=emb_title
15. Jenkins, J. M., Farkas, G., Duncan, G. J., Burchinal, M., Vandell, D. L. (2016). Head Start at Ages 3 and 4 Versus Head Start Followed by State Pre-K: Which Is More Effective? *Educational Evaluation and Policy Analysis*. Vol. 38, No. 1, pp. 88–112 DOI: 10.3102/0162373715587965. Retrieved from Sage journals.
 16. Kaxuxuena. N., Janik. M. (2020). The pre-independence psychological experiences of the Namibian children of the liberation struggle: a qualitative study. *South African Journal of Psychology* 1–11. Retrived from: Sage journals. DOI: 10.1177/0081246320942125.
 17. Landsbergiene Dr. A. (2016). *Atbildīga audzināšana: radiet atmiņas, nevis cerības*. <https://youtu.be/A710ktxTPac>.
 18. Latvian Oxford Living Dictionaries. (2018). Patstāvība. Pieejams: <https://lv.oxforddictionaries.com/> (skatīts 20.04.2018.).
 19. Lieģeniece, D. (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa.
 20. Maunza, M. E. (2013). *Kā atmodināt un kopt bērna iekšējo dzīvi*. Rīga: SOLVITA.
 21. Miezīte, S. (2000). Dienas ritms kā bērna attīstības sekmētājs agrajā bērnībā. *No: Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: SIA Izglītības soļi. 75. - 87. lpp.
 22. Milleri – Hohāgeni, I. un J. (2011). *Vai Montesori skola ir manam bērnam vispiemērotākā?* Rīga: JUMAVA.
 23. Ministru Kabinets. 21.11.2018. Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem: MK noteikumi Nr. 716. Latvijas Vēstnesis.
 24. Mirsky J. Psychological Independence Among Immigrant Adolescents from the Former Soviet Union. *Transcultural Psychiatry*. Vol. 38(3):363-373. doi:10.1177/136346150103800306. Retrived from: Sage journals.
 25. Olafsson, P. (2015). *Be there for your child, listen and never shout*. <https://www.youtube.com/watch?v=GcINPkVLv58>
 26. Omārova, S. (1996). *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga: KAMENE.
 27. Paupe, D. (2000). Autobiogrāfiskās bērnības atmiņas – būtisks bērna personības attīstības izzināšanas avots. *No: Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: SIA Izglītības soļi. 17. - 23. lpp.
 28. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000). Rīga: Zvaigzne ABC.
 29. Pučure, I. (2000). Rotaļa – pirmsskolas vecuma bērnu pašapziņas sekmētāja. *No: Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: SIA Izglītības soļi. 37. - 45. lpp.

30. Purmale, R. (2000). Bērns pieaugušo vērtību sistēmā. *No: Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: SIA Izglītības soļi.7. - 16. lpp.
31. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: RaKa.
32. Reņģe, V. (1999). *Psiholoģija. Personības psiholoģiskās teorijas*. Rīga: Zvaigzne ABC.
33. Smita, H. (2001). *Vai tavš bērns ir laimīgs?* Rīga: Kontinents.
34. Svešvārdu vārdnīca. (2009-2018) Patstāvība. Pieejams: <https://www.vardnica.lv/svesvardu-vardnica/p/patstaviba> (skatīts 20.04.2018.)
35. Špona, A., Čehlova, Z. (2004). *Pētniecība pedagoģijā*. Rīga: RaKa.
36. Vecgrāve, A. (1996). *Kā man saprast savu bērnu*. Rīga: Zvaigzne ABC.
37. Vigule, D. (2000). Kārļa Deķēna un viņa laikabiedru pedagogu atziņas par gribas attīstību un veidošanu. *No: Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: SIA Izglītības soļi.24. - 29. lpp.
38. Yaswinda, (2013). Growing role of teachers in independence children age 2-4 years. *Indonesian Journal of Early Childhood Education Studies Vol 2 No 1*. DOI: 10.15294/ijeces.v2i1.

Pielikumi

1. pielikums. Bērnu pastāvības novērtējums pētījuma sākumā

Bērna vārds	Veic personīgo higiēnu un ģērbšanos	Risina konfliktsituācijas	Pauž emocijas par savu darbību	Pārvar grūtības, veic darbu līdz galam	Organizē savu darbību, izdara izvēli
Niks	3	3	2	1	1
Olivers	3	3	3	2	2
Adrians	2	2	2	2	2
Gvido	1	1	2	2	1
Ernests	2	2	3	2	1
Patrīcija	3	2	2	2	1
Antonija	3	3	3	3	3
Marta	2	1	1	3	1
Maiks	2	2	2	2	2
Ralfs	2	2	2	1	2
Luīze	3	2	3	2	3
Elizabete	3	3	3	2	3
Pēteris	2	2	2	2	3
Estere	3	2	3	1	2
Elza	1	1	1	1	1
Darja	2	2	1	1	2
Melānija	3	2	2	2	2
Katrīne	2	2	2	2	2
Patriks	2	1	1	1	1
Meinards	1	1	1	1	1
Elīza	2	2	1	1	2
Alberts	2	2	2	1	3
Ance	3	2	1	3	3
Kristaps	1	1	1	1	1

2. pielikums. Vecāku aptauja.

Cienījamie vecāki!

LU studente, Iveta Priede, studiju darba ietvaros veic pētījumu par 3-4 gadu vecu bērnu pastāvības nozīmi un sekmēšanas iespējām. Lai pilnvērtīgi pētītu šo tēmu, lūdzu, Jūs izteikt savu viedokli. Jau iepriekš, paldies, par Jūsu atvēlēto laiku!

Kā Jūs domājat, kas ir bērna patstāvība?

No kāda vecuma, Jūsaprāt, ieteicams sekmēt bērna patstāvību?

☐ ap 1 g. vec.	☐ 2 – 4 g. vec.	☐ 4 – 5 g. vec.	☐ 5 – 6 g. vec.	☐ skolas vec.
------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	-----------------------------------

Kā Jūs sekmējat bērna pastāvību?

Nr.	Situācija	Piekrītu	Drīzāk piekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Nepiekrītu
1.	Nodrošinot bērnam, apģērbu, kuru viņš pats ērti var novilkt un uzvilkt, tiek sekmēta bērna patstāvības pilnveidošana.				
2.	Nodrošinot bērnam, personīgās higiēnas piederumu, ikdienā lietoto trauku, virtuves piederumu un apģērba atrašanās vietu, viņam ērtā piekļuvē, veicina bērna patstāvību.				
3.	Ģimenē labi izstrādāti un sistemātiski ievēroti higiēnas un sadzīves rituāli nodrošina bērna patstāvības veicināšanu.				
4.	Ģimenē bērns apgūst pirmo izpratni un iemaņas par savstarpējām attiecībām un konfliktu risināšanu.				
5.	Ģimenē bērns apgūst pirmās iemaņas par to kā paust savas emocijas un ka tās (lai kādas tās arī būtu) izpaust ir nepieciešams un veselīgi.				
6.	Ikdienā piedāvājot bērnam izvēles iespējas no (Jūsu) iepriekš sagatavotiem, piemērotiem variantiem (apģērbs, ēdiens, aktivitātes...) sekmē bērna patstāvības attīstību.				
7.	Jums izdodas ikdienas dzīvē pielāgoties situācijām tā, lai bērnam būtu pietiekoši laika, darbības veikt līdz galam, arī tad, ja procesā nepieciešams pārvarēt grūtības.				

3. pielikums.

Bērna vārds	Pats veic personīgo higiēnu un ģērbšanos		Pats risina konflikt-situācijas		Pauž emocijas par savu darbību		Pārvar grūtības, veic darbu līdz galam		Organizē savu darbību, izdara izvēli	
	Sākumā	Beigās	Sākumā	Beigās	Sākumā	Beigās	Sākumā	Beigās	Sākumā	Beigās
Niks	3	3	3	3	2	3	1	2	1	2
Olivers	3	3	3	3	3	3	2	3	2	3
Adriāns	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3
Gvido	1	2	1	2	2	2	2	2	1	2
Ernests	2	3	2	2	3	3	2	3	1	2
Patrīcija	3	3	2	3	2	3	2	3	1	3
Antonija	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Marta	2	3	1	3	1	2	3	3	1	3
Maiks	2	3	2	2	2	3	2	3	2	2
Ralfs	2	3	2	3	2	2	1	2	2	3
Luīze	3	3	2	3	3	3	2	3	3	3
Elizabete	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3
Pēteris	2	3	2	3	2	3	2	3	3	3
Estere	3	3	2	3	3	3	1	2	2	2
Elza	1	2	1	2	1	1	1	2	1	2
Darja	2	2	2	3	1	3	1	2	2	2
Melānija	3	3	2	3	2	3	2	3	2	3
Katrīne	2	3	2	2	2	3	2	3	2	3
Patriks	2	3	1	2	1	2	1	2	1	2
Meinards	1	3	1	3	1	2	1	2	1	2
Elīza	2	2	2	3	1	2	1	3	2	3
Alberts	2	3	2	2	2	3	1	2	3	3
Ance	3	3	2	3	1	3	3	3	3	3
Kristaps	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2

GALVOJUMS

Es, Iveta Priede

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

Iveta Priede

(vārds, uzvārds)

_____ (paraksts)

Datums: 27.11.2020.

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Bakalaura darbs

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors Iveta Priede

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs Mg.paed Rasma Purmale

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Bakalaura darbs

Pārbaudījuma komisijas 20__gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

vērtējums

(vērtējums)

(vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma

komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)